

บทที่ 2

หลักการเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

การป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในอดีตนั้นมีความมุ่งหมายที่จะเอาผิดกับผู้ค้ายาเสพติดและบริษัทยาเสพติดเป็นสำคัญ อันเป็นการปราบปรามอาชญากรรมยาเสพติดที่ยังไม่ถือว่าเป็นการสัมฤทธิ์ผลอย่างแท้จริง เนื่องจากอาชญากรรมในยุคสมัยใหม่นี้อาชญากรได้นำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้กับการกระทำความผิด ซึ่งสามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นเครือข่ายไร้พรมแดน มีการติดต่อสื่อสารกันได้อย่างง่ายดายรวดเร็วและเป็นระบบ จนทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้หมดสิ้น อีกทั้งผลประโยชน์ที่ได้รับจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมีมากมายอย่างมหาศาลจนทำให้อาชญากรให้ความสนใจในการค้ายาเสพติดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นมาตรการที่สามารถนำมาใช้ในการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่มีประสิทธิภาพวิธีการหนึ่ง นั่นคือ การริบทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดได้รับมาและที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นด้วย ดังจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

2.1 ความหมายและประเภทของยาเสพติด

การริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดในคดียาเสพติดนั้น กฎหมายได้ขยายหลักเกณฑ์การริบทรัพย์สินให้มีขอบเขตที่กว้างขวางกว่าการริบทรัพย์สินตามกฎหมายที่มีอยู่เดิม โดยให้สามารถริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่ว่าจะทรัพย์สินนั้นจะเปลี่ยนสภาพไปจากเดิม หรือไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนสภาพไปกี่ครั้งและไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะอยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่น โอนไปเป็นของบุคคลอื่นหรือปรากฏหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลอื่นก็ตาม และควรดำเนินกระบวนการริบทรัพย์สินยังต้องเริ่มต้นจากตัวบุคคลซึ่งได้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดในห้าข้อหาหลัก คือ การผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่ายหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายซึ่งยาเสพติดและรวมถึงการสมคบ สนับสนุน ช่วยเหลือ หรือพยายามกระทำความผิดในฐานความผิดดังกล่าวด้วยดังนี้

2.1.1 ความหมายของยาเสพติด

พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ได้ให้ความหมายของ

"ยาเสพติด" หมายความว่า ยาเสพติดให้โทษตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ และยาเสพติดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ที่ได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2535) และกฎกระทรวงฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2545) มี 25 ชนิด ได้แก่²

- (1) เฮโรอีน
- (2) มอร์ฟีน
- (3) มึน
- (4) โคคาอีน
- (5) อาเซติคแอนไฮไดรด์
- (6) อาเซติคคลอไรด์
- (7) เอทิลดีนไดอะเซเตต
- (8) กัญชา
- (9) ไดเมทอกซีแอมเฟตามีน
- (10) ไดเมทอกซีโปรโมแอมเฟตามีน
- (11) 2,5- ไดเมทอกซี-4-เอทิลแอมเฟตามีน
- (12) เมธิลีนไดออกซีแอมเฟตามีน
- (13) 3,4-เมทิลลีนไดออกซีเมทแอมเฟตามีน
- (14) 5-เมทอกซี-3,4-เมทิลลีนไดออกซีแอมเฟตามีน
- (15) พาราเมทอกซีแอมเฟตามีน
- (16) ไตรเมทอกซีแอมเฟตามีน
- (17) เดกซ์โตรโลเซออร์ไบด์ หรือแอลเอสดี
- (18) แอมเฟตามีน หรือแอลเอสดี-25

พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 3

²กฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ.2535) และกฎกระทรวงฉบับที่ 7 (พ.ศ.2545) ออกตามความในพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534

(19) เดกซีแอมเฟตามีน

(20) เมทแอมเฟตามีน

(21) อีเฟดรีน

(22) คีตามีน

(23) ชูโดอีเฟดรีน เว้นแต่ชูโดอีเฟดรีนซึ่งเป็นส่วนผสมในตำรับยาสูตรผสม

ตามพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 และชูโดอีเฟดรีนซึ่งเป็นส่วนผสมในตำรับยาเสพติดให้โทษในประเภท 3 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522

(24) เฟนเตอมีน

(25) มิตาโซแลม

โดยยาเสพติดดังกล่าวให้รวมถึงวัตถุที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นแต่มีชื่อหรือส่วนประกอบทางเคมีอย่างเดียวกันกับยาเสพติดดังกล่าว และเกลือใดๆ ของยาเสพติดดังกล่าวด้วย

ยาเสพติดตามความหมายขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization or WHO)³

องค์การอนามัยโลก ได้ให้ความหมายของ ยาเสพติดว่า หมายถึง สิ่งที่เสพเข้าไปแล้วจะเกิดความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อไปโดยไม่สามารถหยุดเสพได้ และจะต้องเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่อร่างกายและจิตใจขึ้น อีกทั้งทำให้ผู้เสพแสดงออกซึ่งลักษณะ ดังนี้

(1) ทำให้ผู้เสพมีความต้องการอย่างแรงกล้าทั้งทางร่างกายและจิตใจที่จะเสพยาชนิดนั้นต่อเนื่องกันไป และจะต้องแสวงหายาชนิดนั้นๆ มาเสพให้ได้ ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดๆ ก็ตาม

(2) ผู้เสพจะต้องเพิ่มปริมาณของยาที่เคยใช้ให้มากขึ้นทุกขณะ

(3) ผู้เสพจะมีความปรารถนาอยากเสพยาชนิดนั้นๆ อย่างรุนแรง ระวังไม่ได้ คือ มีการติดและอยากยาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

ยาเสพติดตามความหมายของพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 4 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2538 มาตรา 4 หมายความว่า "สารเคมี หรือวัตถุใดๆ เมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าจะด้วยการรับประทาน ดม สูบ ฉีด หรือด้วยประการใดๆ แล้วทำให้เกิดผลต่อร่างกายและจิตใจเป็นสำคัญ เช่น ต้องเพิ่ม

³ องค์การอนามัยโลก, "ยาเสพติด," [[http:// th.wikipedia.org/wiki/สิ่งเสพติด](http://th.wikipedia.org/wiki/สิ่งเสพติด)],

ขนาดการเสฟขึ้นเรื่อยๆ มีอาการนอนยาเมื่อขาดยา มีความต้องการเสฟทั้งทางร่างกายและจิตใจ อย่างรุนแรงตลอดเวลาและสุขภาพโดยทั่วไปจะทรุดโทรมลง กับให้รวมตลอดถึงพืชหรือส่วนของ พืชที่เป็นหรือใช้ผลิตเป็นยาเสฟติดให้โทษหรืออาจใช้ผลิตเป็นยาเสฟติดให้โทษ หรือสารเคมีที่ใช้ ในการผลิตยาเสฟติดให้โทษ เช่น อาเซติค-แอนไฮโดรค์ อาเซติคคลอไรด์ เป็นต้น ซึ่งเป็นยาเสฟติด ให้โทษประเภท 4"

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสฟติด ได้ให้คำนิยามของ ยาเสฟติด หมายถึง ยาหรือสารเคมีใดก็ตามซึ่งเมื่อบุคคลเสฟหรือรับเข้าสู่ร่างกาย โดยการฉีด การสูบ การกิน การดม หรือวิธีอื่นติดต่อกันเป็นเวลานานหรือช่วงระยะเวลาหนึ่ง จะก่อให้เกิด เป็นพิษเรื้อรัง ซึ่งจะทำให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่บุคคลผู้เสฟและสังคมด้วย ทั้งจะต้องทำให้ผู้เสฟ แสดงออกซึ่งลักษณะต่างๆ กัน คือ มีความต้องการที่จะเสฟยาชนิดนั้นๆ ต่อเนื่องกันไปมีความ ต้องการเพิ่มปริมาณของยามากขึ้นทุกระยะและมีภาวะในการติดยาและอยากยาทั้งทางร่างกาย และจิตใจ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ยาเสฟติด หมายถึง ยา สารเคมีหรือพืช รวมทั้งวัตถุใดๆ ก็ตามทีเมื่อเสฟเข้าสู่ร่างกายแล้ว ทำให้ระบบการทำงานของร่างกายผิดปกติ เช่น ในขณะที่ ร่างกายอ่อนแอหรือ่วงนอน อ่อนเพลีย เมื่อเสฟเข้าสู่ร่างกายแล้วทำให้ร่างกายสดชื่น กระปรี้กระเปร่า แต่เมื่อนมดฤทธิ์ของยาจะทำให้ร่างกายอ่อนแอลงมากกว่าปกติและเกิดการ อยากยามากขึ้น ซึ่งเมื่อขาดยาแล้วจะทำให้ร่างกายไม่อยู่ในอาการที่ปกติจะต้องดิ้นรนแสวงหา ยามาเสฟให้ได้ ในการเสฟเข้าสู่ร่างกายนี้จะมีผลทำให้อวัยวะในส่วนต่างๆ ของร่างกายอ่อนแอลง และมีผลต่อจิตใจที่เรียกว่าตกอยู่ในสภาพที่เป็นทาสของยาเสฟติด

2.1.2 ประเภทของยาเสฟติด

ประเภทของยาเสฟติดสามารถแบ่งแยกออกได้หลายประการดังนี้คือ

1) แบ่งตามลักษณะที่มา มี 2 ประเภท คือ⁴

(1) ยาเสฟติดจากธรรมชาติ (Natural Drugs) ได้แก่ ยาเสฟติดที่มาจากต้นพืช โดยตรง เช่น ผื่น โคคาอิน กัญชา รวมทั้งยาเสฟติดประเภทที่ปรุงแปรสภาพเป็นลักษณะอย่าง อื่น โดยกรรมวิธีทางเคมีด้วยแล้ว ได้แก่ มอร์ฟิน และเฮโรอิน เป็นต้น

⁴องค์การอนามัยโลก, เรื่องเดียวกัน เิงอรรถที่ 3.

(2) ยาเสพติดที่มาจากสารสังเคราะห์ (Synthetic Drugs) ได้แก่ ยาเสพติดที่ได้มาจากการปรุงขึ้นโดยกรรมวิธีทางเคมีโดยตรงและนำมาใช้แทนยาเสพติดธรรมชาติได้ เช่น โฟเซปโตน เพซิติน เมทาโดน เป็นต้น

2) แบ่งตามวิธีการออกฤทธิ์ต่อระบบประสาทส่วนกลางแบ่งออกได้ 4 ประเภท ดังนี้คือ

(1) ประเภทออกฤทธิ์กดประสาท (Depressant) ได้แก่ ฝิ่น (Opium) มอร์ฟีน (Morphine) เฮโรอีน (Heroin) และเซโคบาบิทัล (Secobarbital) เป็นต้น

(2) ประเภทกระตุ้นประสาท ได้แก่ แอมเฟตามีน (Amphetamine) และโคคาอินหรือโคเคน (Cocain) เป็นต้น

(3) ประเภทหลอนประสาท ได้แก่ กัญชา แอล.เอส. ดี.เดกซ์แอมเฟตามีน เอทิลแอมเฟตามีน รวมทั้งสารอื่นและเห็ดบางชนิด ซึ่งจะทำให้ประสาทการรับรู้ของคนที่เสพผิดเพี้ยนไปจากเดิม

(4) ยาเสพติดประเภทออกฤทธิ์ผสมผสาน ได้แก่ กัญชา ซึ่งอาจออกฤทธิ์กดประสาท กระตุ้นประสาท หรือหลอนประสาทร่วมกัน

3) แบ่งตามกฎหมายยาเสพติด

ใน พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 7 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2528 และ พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2530 มาตรา 7 ซึ่งแบ่งยาเสพติดให้โทษออกเป็น 5 ประเภท คือ

(1) ประเภท 1 ยาเสพติดให้โทษชนิดร้ายแรง ได้แก่ เฮโรอีน (Heroin) เมทแอมเฟตามีน⁵

(2) ประเภท 2 ยาเสพติดให้โทษทั่วไป ได้แก่ มอร์ฟีน (Morphine) โคคาอิน (Cocaine) โคเดอีน (Codeine) ฝิ่นยา (Medicinal Opium)

(3) ประเภท 3 ยาเสพติดให้โทษที่มีลักษณะเป็นตำรับยา และมียาเสพติดให้โทษในประเภท 2 ผสมอยู่ด้วย ตามหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา

(4) ประเภท 4 สารเคมีที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดให้โทษประเภท 1 หรือประเภท 2 ได้แก่ อาเซติกแอนไฮไดรด์ (Acetic Anhydride) อาเซทิลคลอไรด์ (Acetyl Chloride)

⁵เมทแอมเฟตามีน ก่อนวันที่ 16 มิถุนายน 2540 เป็นวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ประเภท 2 ต่อมาในสมัยที่นายเสนาะ เทียนทอง เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ได้เปลี่ยนแปลงโดยประกาศให้เป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 1

(5) ประเภท 5 ยาเสพติดให้โทษที่มีได้เข้าอยู่ในประเภท 1 ถึงประเภท 4 ได้แก่ กัญชา พืชกระท่อม ทั้งนี้ ตามที่รัฐมนตรีประกาศระบุชื่อยาเสพติดให้โทษตามมาตรา 8 (1)

จะเห็นได้ว่าการแบ่งประเภทของยาเสพติดแต่ละประเภทขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการแบ่งว่าต้องการแบ่งเพื่อวัตถุประสงค์เช่นใด เช่น การแบ่งยาเสพติดออกเป็น 5 ประเภทตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 เพื่อจะกำหนดโทษกับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดแต่ละประเภท ซึ่งอัตราโทษในแต่ละประเภทไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของยาเสพติดแต่ละชนิดด้วย เช่น เมทแอมเฟตามีน ก่อนวันที่ 16 มิถุนายน 2540 จัดเป็นวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ประเภท 2 ซึ่งมีอัตราโทษไม่สูงนัก ในระยะหลังตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา เมทแอมเฟตามีนแพร่ระบาดอย่างหนักจึงยากที่จะควบคุมได้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขจึงได้ประกาศให้เมทแอมเฟตามีน เป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 1 มีอัตราโทษสูงสุดถึงขั้นประหารชีวิต และการแบ่งยาเสพติดตามคุณสมบัติของการออกฤทธิ์ของยาเสพติดแต่ละชนิดก็เพื่อประโยชน์ในทางการแพทย์ เป็นต้น

2.2 วัตถุประสงค์ของการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดนั้นเป็นการตัดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเฉพาะสิ่งจากเจ้าของโดยปราศจากค่าทดแทนใดๆ จากรัฐ อันเป็นการดำเนินคดีต่อตัวทรัพย์สินโดยตรงซึ่งมีเงื่อนไขมาจากบุคคลได้กระทำความผิดกฎหมาย จึงต้องทำการลงโทษริบทรัพย์สินนั้นให้ตกเป็นของแผ่นดินต่อไปดังจะกล่าวต่อไปนี้

ความหมายของทรัพย์สิน

Black 's Law Dictionary ได้ให้ความหมายของทรัพย์สิน (Property) ว่า หมายถึง

1. สิทธิในการครอบครอง ใช้ ได้รับประโยชน์ในวัตถุ สิทธิในความเป็นเจ้าของ
2. สิ่งภายนอกที่แสดงถึงการครอบครอง การใช้ และการได้ประโยชน์⁶

⁶Bryan A. Garner, Black 's Law Dictionary, (8th ed., St. Paul, Minn: Thomson/West, 2004), p. 1252.

อนุสัญญาต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1988⁷ และอนุสัญญาของสหภาพยุโรปว่าด้วยการฟอกเงิน การตรวจ การยึด และการริบทรัพย์สินที่ได้มาโดยการกระทำความผิด⁸ ได้ให้ความหมายทรัพย์สิน (property) ไว้ว่า ทรัพย์สินชนิดต่างๆ ไม่ว่าจะมียุปร่างหรือไม่มียุปร่าง สิ่งหาทรัพย์สินหรือสิ่งหาทรัพย์สิน และ เอกสารทางกฎหมายหรือตราสารแสดงสิทธิเหนือทรัพย์สิน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตได้ให้ความหมายของทรัพย์สินไว้ว่า ทรัพย์สิน (กฎ) น. วัตถุทั้งที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ เช่น บ้าน ที่ดิน เป็นวัตถุที่มีรูปร่าง ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เป็นวัตถุไม่มีรูปร่าง⁹ ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติความหมายของ “ทรัพย์สิน” ว่า ได้แก่วัตถุที่มีรูปร่างและวัตถุที่ไม่มีรูปร่างที่อาจมีราคาและอาจถือเอาได้¹⁰

ความหมายของการริบทรัพย์สิน

Black 's Law Dictionary ได้ให้คำจำกัดความ“การริบทรัพย์สิน(Confiscation)” ว่า 1. การบังคับเอาทรัพย์สินให้ตกเป็นของรัฐ 2. การบังคับเอาทรัพย์สินโดยรัฐหรือผู้กระทำการ

⁷United Nation Convention against Illicit Drugs Traffic 1988

Article 1 DEFINITIONS

(q)“Property” means assets of every kind, whether corporeal or incorporeal, movable or immovable, tangible or intangible, and legal documents or instruments evidencing title to, or interest in, such assets;

⁸The Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of Proceeds of Crime 1990

Chapter I – Use of terms

Article 1 - Use of terms

b. “property” includes property of any description, whether corporeal or incorporeal, movable or immovable, and legal documents or instruments evidencing title to, or interest in such property;

⁹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546), หน้า 503.

¹⁰ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138

แทนรัฐ¹¹ นอกจากนี้ยังให้คำจำกัดความถึง การริบทรัพย์สินทางอาญาว่า กระบวนการของรัฐที่ บังคับต่อบุคคลในการบังคับเอาทรัพย์สินเพื่อเป็นการลงโทษบุคคลผู้กระทำความผิดอาญา¹²

อนุสัญญาว่าด้วยการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและ ประสาท ค.ศ.1988 (Convention Against the Illicit Traffic in Narcotics Drugs and Psychotropic Substances 1988) หรืออนุสัญญากรุงเวียนนา (Vienna Convention) ให้นิยาม การริบทรัพย์สิน (Confiscation) ว่าการพินาศทรัพย์สินเป็นการถาวรโดยคำสั่งศาลหรือผู้มีอำนาจ¹³

อนุสัญญาของสหภาพยุโรปว่าด้วยการฟอกเงิน การตรวจยึด และการริบสิ่งที่ไม่ได้มาจากการกระทำความผิด(Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of Proceed of Crime) ให้นิยาม การริบทรัพย์สิน (Confiscation) ไว้ว่า โทษหรือมาตรการซึ่งเป็นคำสั่งศาลจากการพิจารณาคดีเกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญา โดยผลสุดท้ายเป็นการ พินาศเอาทรัพย์สินนั้นมา¹⁴

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของการริบทรัพย์สินว่า ริบทรัพย์สิน (กฎ) น. โทษทางอาญาสถานหนึ่งที่ศาลสั่งให้ทรัพย์สินที่จับตกเป็นของแผ่นดิน¹⁵

ในส่วนของประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ให้ความหมาย ของการริบทรัพย์สินว่า หมายถึง การที่รัฐไปพินาศเอาทรัพย์สินมาจากบุคคลใดโดยไม่มี ค่าตอบแทนให้เนื่องจากการที่บุคคลนั้นได้กระทำความผิดขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง การบังคับเอาไปซึ่ง

¹¹Bryan A. Garner, *supra* note 6, p. 319.

¹²*Ibid.* p. 677.

¹³United Nation Convention against Illicit Drugs Traffic 1988

Article 1 DEFINITIONS

(f) "Confiscation", which includes forfeiture where applicable, means the permanent deprivation of property by order of a court or other competent authority

¹⁴กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และคณะ, อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการ ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2548), หน้า 437-438.

¹⁵ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546), หน้า 957.

ทรัพย์สินเฉพาะอย่างอันมีความเกี่ยวพันอยู่กับการทำความผิด¹⁶

“การริบทรัพย์สิน” ตามกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้คำจำกัดความไว้ 2 ประการ คือ

ประการแรก คำว่า “Forfeiture” หมายถึง การสูญเสียทรัพย์สิน โดยปราศจากค่าตอบแทน อันเนื่องมาจากการที่บุคคลได้กระทำความผิดกฎหมาย เป็นการดำเนินคดีต่อตัวทรัพย์สินโดยตรง โดยผลของการริบทรัพย์สินเป็นการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเฉพาะสิ่งจากเจ้าของให้ตกเป็นของแผ่นดิน¹⁷

ประการที่สอง คำว่า “Confiscation” หมายถึง การที่รัฐยึดทรัพย์สินมาจากบุคคลใดโดยไม่มีค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของ เพราะบุคคลนั้นถูกศาลพิพากษาลงโทษอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญา¹⁸

จากความหมายของคำว่า “Forfeiture” และ “Confiscation” จะเห็นได้ว่าการริบทรัพย์สินเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำความผิดกฎหมายของบุคคล แต่ในการริบทรัพย์สินทั้งสองประการนั้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การริบทรัพย์สินแบบ Forfeiture เป็นการดำเนินคดีต่อทรัพย์สินโดยตรง การริบทรัพย์สินตามความหมายนี้ ศาลสามารถทำการริบทรัพย์สินได้โดยไม่ต้องพิจารณาว่าเจ้าของทรัพย์สินได้ถูกพิพากษาลงโทษอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดทางอาญาหรือไม่ แต่ในความหมายของการริบทรัพย์สินแบบ Confiscation นั้นจะสามารถริบทรัพย์สินได้ก็ต่อเมื่อเจ้าของทรัพย์สินถูกศาลพิพากษาลงโทษอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดทางอาญา

¹⁶ก่องกฎหมายต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “การริบทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำความผิด”, ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายประสิทธิ์ ศรีนทุณ วัดศรีทศเทพ วันพฤหัสบดี ที่ 15 มิถุนายน 2521, (กรุงเทพมหานคร: วัชรินทร์การพิมพ์, 2521), หน้า 62.

¹⁷Jean F. Rydstrom, “Forfeiture and Penalties,” American Jurisprudence, ed, Oscar C. Sattinger (New York: The Lawyers, 1968), p. 36.

¹⁸Henry Campbell Black, Black's Law Dictionary, (6th ed, St. Paul, Minn.: West, 1990), p. 299.

แต่ในประเทศอังกฤษ คำว่า Forfeiture และ Confiscation ใช้กับการริบทรัพย์สินโดยไม่มี ความหมายที่แตกต่างกันเหมือนอย่างในประเทศสหรัฐอเมริกา¹⁹

การริบทรัพย์สินนอกจากจะมีวัตถุประสงค์อันเป็นการลงโทษแล้ว ยังมี วัตถุประสงค์ที่กว้างกว่านั้นคือ²⁰

1) มุ่งหมายให้เป็นการลงโทษ เช่น ริบเอาไปซึ่งทรัพย์สินที่ “ได้ใช้” ในการกระทำความผิด หรือ “ได้มา” จากการกระทำความผิด อันทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับความเสียหายทางเศรษฐกิจและสูญเสียประโยชน์ที่ตนคาดหวังว่าจะได้เป็นของตนโดยการกระทำความผิดนั้น

2) มุ่งหมายให้เป็นการป้องกันการกระทำความผิด เช่น การริบทรัพย์สินที่ “มีไว้เพื่อใช้” ในการกระทำความผิด เพราะเป็นการเอาไปซึ่งทรัพย์สินประเภทนั้นก่อนที่จะถูกนำไปใช้ในการกระทำความผิด หรือให้โอกาสที่จะกระทำความผิดหมดไป หรือลดน้อยลง

3) มุ่งหมายให้เป็นการควบคุมของการมีอยู่ของทรัพย์สินบางอย่าง คือ การริบทรัพย์สินประเภทที่ “ทำขึ้น” หรือ “มีไว้” เป็นความผิด เช่น เงินตราปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 240 แลตมปีปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 254 เป็นต้น จะเห็นได้ว่าลักษณะของการลงโทษริบทรัพย์สินนั้นมีผลทั้งการลงโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย กล่าวคือ การริบทรัพย์สินเป็นโทษ เพราะทำให้ผู้กระทำความผิดสูญเสียทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือมีไว้เป็นความผิด ในขณะเดียวกันการริบทรัพย์สินมีลักษณะของวิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย เพราะเป็นการริบทรัพย์สินของผู้นั้นเพื่อป้องกันสังคมมิให้ผู้กระทำความผิดนำทรัพย์สินดังกล่าวไปใช้ในการกระทำความผิดอีก หรือริบทรัพย์สินของผู้นั้นซึ่งมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด

การริบทรัพย์สินเป็นมาตรการลงโทษอย่างหนึ่งที่สามารถนำเอาไปใช้ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอย่างได้ผลวิธีหนึ่งและเป็นมาตรการที่ได้รับการยอมรับจากประเทศต่างๆ โดยนำมาซึ่งความร่วมมือระหว่างประเทศในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

¹⁹พรพิมล ไชจิรัตน์, การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 7-8.

²⁰กองกฎหมายต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 16, หน้า 62.

เพื่อนำไปใช้ในการปราบปรามอาชญากรรม อีกทั้งการริบทรัพย์สินนี้ยังเป็นมาตรการในการลงโทษทางอาญาที่ใช้กับบุคคลผู้กระทำความผิดโดยมีแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญ คือ²¹

2.2.1 ทฤษฎีการแก้แค้นทดแทน (Retribution Theory)

บุคคลจะต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนอย่างเต็มที่เมื่อบุคคลใดกระทำความผิด จะต้องถูกลงโทษอย่างสาสมเพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทน สำนักกฎหมายคลาสสิกในเยอรมันเห็นว่าบุคคลหนึ่งในฐานะหนึ่งย่อมสามารถจะกระทำการต่างๆ ได้เพราะว่าเรามีจิตใจที่เป็นอิสระ กล่าวคือ ไม่มีสิ่งอื่นใดที่จะสามารถมากำหนดให้เขากระทำหรือไม่กระทำ เมื่อมนุษย์เรามีจิตใจที่เป็นอิสระที่จะกระทำความผิดหรือไม่ก็ได้เช่นนี้แล้วถ้าหากเขาได้กระทำความผิด จุดประสงค์ของการลงโทษก็คือ การตอบแทนแก้แค้นที่ยุติธรรม ส่วนความคิดที่จะให้การลงโทษเป็นการป้องกันมิให้การกระทำความผิดเกิดขึ้นอีกนั้นมีความสำคัญลดหลั่นลงมาโดยทั่วไปแล้ว คือการป้องกันบุคคลทั่วๆ ไปไม่ให้กระทำความผิดอย่างเดียวกันนั้น ส่วนนักปรัชญาชาวอังกฤษมีความเห็นว่า การที่มนุษย์จะได้รับโทษนั้นก็เนื่องมาจากการกระทำความผิดของตนเองโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการมุ่งแก้แค้นทดแทนผู้กระทำความผิดและเป็นการชดเชยทางด้านความรู้สึกให้กับผู้เสียหาย

ทฤษฎีนี้จะพิจารณาถึงการกระทำที่เกิดขึ้นในอดีตเท่านั้น โดยไม่พิจารณาถึงผลที่จะเกิดจากการลงโทษไม่ว่าผลนั้นจะเป็นผลดีหรือผลเสีย กล่าวคือ ผลที่เกิดตามมานั้นเป็นเพียงผลพลอยได้ของการลงโทษเท่านั้นซึ่งไม่ใช่ความประสงค์ที่แท้จริงหากแต่ความประสงค์ที่แท้จริงนั้นคือการแก้แค้นทดแทนผู้กระทำความผิดและเป็นการชดเชยทางด้านความรู้สึกของผู้เสียหาย การลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนนี้บางครั้งผู้มีอำนาจลงโทษจะใช้อารมณ์และความรู้สึกส่วนตัวที่มีต่อผู้กระทำความผิด ทำให้การตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิดไม่ได้สัดส่วนกับความผิดที่เขาได้กระทำ ลักษณะของการลงโทษตามทฤษฎีนี้อยู่ในยุคก่อนสำนักคลาสสิก (pre-classical)²² หากเปรียบเทียบกับหลักการริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา เช่น การริบเอาไปเสียซึ่งทรัพย์สินที่ “ได้ใช้” ในการกระทำความผิด หรือ “ได้มา” จากการกระทำความผิด อันทำให้ผู้กระทำความผิดประสบความเสียหายทางเศรษฐกิจและสูญเสียประโยชน์ที่ตนจะได้รับอันเกิดจากการที่ตนได้กระทำความผิดนั้น

²¹หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาค 1, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 34.

²²Raymond Saleilks, The Individualization of Punishment, (Englewood Cliffs, NJ : Patterson Smith, 1968), p. 20.

2.2.2 ทฤษฎีการป้องกัน (Prevention Theory)²³

การลงโทษเพื่อป้องกัน คือ การลงโทษเพื่อมิให้ผู้กระทำความผิดกระทำความผิดซ้ำขึ้นอีกในอนาคต โดยการทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับประสบการณ์ที่ไม่ดีเพื่อที่เขาจะไม่ได้ไม่กระทำความผิดขึ้นอีก²⁴ ซึ่งทฤษฎีเพื่อป้องกันนี้มีพื้นฐานอยู่บนลัทธิอรรถประโยชน์ (Utilitarian) และลัทธิเจตจำนงเสรี (free will) โดยที่ทฤษฎีอรรถประโยชน์มีความเห็นว่าการตัดสินใจการกระทำอย่างหนึ่งเป็นการกระทำที่มีความถูกต้องชอบธรรมหรือไม่ จะต้องพิจารณาดูว่าการกระทำเกิดผลที่ดีต่อสังคมตามหลักอรรถประโยชน์หรือไม่ กล่าวคือ การกระทำนั้นก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดต่อคนจำนวนมากที่สุดหรือไม่ ถ้าใช่การกระทำนั้นก็มีความชอบธรรม

ทฤษฎีเพื่อป้องกันนี้มีความเห็นว่าการลงโทษควรมีความประสงค์เพื่อป้องกันสังคมอันเป็นหลักการที่สำคัญอันจะเป็นการป้องกันตัวผู้กระทำความผิดเอง (special-prevention) ให้เข็ดหลาบไม่กล้าที่จะกระทำความผิดซ้ำอีกและเป็นการป้องกันบุคคลอื่นๆ ทั่วไป (general Prevention) โดยให้เห็นว่าเมื่อกระทำความผิดแล้วจะต้องได้รับโทษเพื่อจะได้มีความเกรงกลัวไม่กล้าที่จะกระทำความผิดอีกโดยมีหลักเกณฑ์ คือ ปริมาณของโทษหรือวิธีการลงโทษที่จะลงกับผู้กระทำความผิดต้องมีผลร้ายมากกว่าผลที่ได้รับจากการกระทำความผิด โทษที่จะลงต้องมีความแน่นอน รวดเร็วในการลงโทษเพื่อให้คนทั่วไปเกิดความเกรงกลัวและไม่กล้ากระทำความผิด การลงโทษจะต้องเกิดประโยชน์ต่อสังคมในด้านการป้องกันการกระทำความผิด และการลงโทษจะต้องเป็นไปตามสภาพความเป็นจริงว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดโดยมีเจตนา หากเปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายอาญา เช่น การริบทรัพย์สินที่ “มิไว้เพื่อใช้” ในการกระทำความผิด เพราะเป็นการเอาไปซึ่งทรัพย์สินประเภทนั้นก่อนที่จะถูกนำไปใช้ในการกระทำความผิด หรือให้โอกาสที่จะกระทำความผิดหมดไปหรือลดน้อยลง

จะเห็นได้ว่าการลงโทษเพื่อป้องกันจึงเป็นการป้องกันมิให้ผู้ถูกลงโทษกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกตัวอย่างเช่น การจำคุกจำเลยเป็นการป้องกันเพื่อไม่ให้จำเลยกระทำความผิดซ้ำระยะเวลาหนึ่ง การริบทรัพย์สินก็เพื่อไม่ให้ผู้กระทำความผิดเอาไปใช้ต่อยอดในการกระทำความผิด เป็นต้น

²³จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1,

(กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2525), หน้า 12-14.

²⁴Wayne R. LaFave, Criminal Law, (4th ed., St. Paul, Minn.:

Thomson/West, 2003), p. 27.

2.2.3 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขเปลี่ยนแปลง (Reformative Theory)

ในช่วงศตวรรษที่ 19 มีการตื่นตัวทางการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ โดยคิดว่าวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ที่มีการศึกษาแบบ empirical method เป็นวิธีการที่ถูกต้องและดีที่สุด ดีกว่าวิธีการศึกษาแบบเมตาฟิสิกส์ (metaphysics) นอกจากนี้ได้มีการนำเอาวิธีการศึกษาแบบนี้มาใช้ในการด้านสังคมศาสตร์ (Social Sciences) ด้วย ทางด้านนิติศาสตร์ได้นำวิธีการแบบ empirical method นี้มาใช้ในการศึกษาถึงสาเหตุแห่งการกระทำความผิด โดยศึกษาถึงผู้กระทำความผิดแต่ละคนแล้วเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ ไม่ได้ศึกษาแบบคิดหาเหตุผลทั่วไป เหมือนในสมัยก่อนอันก่อให้เกิดสำนักอาชญาวิทยาขึ้น คือ สำนักอิตาเลียน (Italian School) และสำนักกฎหมายอาญาสมัยใหม่ (Neo-Criminal School) ในเยอรมัน

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขเปลี่ยนแปลงนี้มีความเห็นว่ามันขึ้นอยู่กับอายุได้อำนาจหรืออิทธิพลอื่นๆ ที่สามารถชักจูงใจให้กระทำความผิด ดังนั้นการบำบัดหรือการอบรมผู้กระทำความผิดจะเป็นการป้องกันการกระทำความผิดได้ โดยทฤษฎีนี้เห็นควรให้ยกเลิกการลงโทษทั้งหมด²⁵ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายอาญา คือ การริบทรัพย์สินที่ "ทำขึ้น" หรือ "มีไว้" เป็นความผิด เช่น แสตมป์ปลอมตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 254 เงินตราปลอมตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 240 เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าลักษณะของการลงโทษริบทรัพย์สินนั้นการลงโทษริบทรัพย์สินนั้นก่อให้เกิดผลสอดคล้องกับการลงโทษเพื่อทดแทนความผิดที่เขาก่อให้เกิดขึ้น โดยทำให้เขาสูญเสียทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดและมีผลเป็นการข่มขู่ผู้กระทำความผิด เพราะทำให้เขาหลบจำทั้งนี้เพราะทรัพย์สินบางชนิดมีราคาสูง เช่น รถแทรกเตอร์ที่ใช้ไถที่ป่าสงวนแห่งชาติหรือรถยนต์ที่ใช้ในการลักทรัพย์ เป็นต้น การริบทรัพย์สินดังกล่าวจะทำให้ผู้ต้องโทษได้รับความเสียหายทางทรัพย์สินมากพอสมควร นอกจากนี้การริบทรัพย์สินยังมีผลเป็นการตัดโอกาสมิให้ผู้กระทำความผิดใช้ทรัพย์สินที่ถูกริบเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิดอีก อย่างไรก็ตามโทษริบทรัพย์สินไม่มีผลโดยตรงต่อการแก้ไขหรือฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

อย่างไรก็ตามจากทฤษฎีการลงโทษที่ได้กล่าวข้างต้นนั้นยังไม่มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งโดยเฉพาะที่จะนำมาใช้ป้องกันการกระทำความผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง แต่ทุกทฤษฎีสามารถที่จะป้องกันการกระทำความผิดได้ในตัวเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐนั้นๆ ที่จะเน้นหนักไปทางด้านป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดหรือให้ความสำคัญต่อการ

²⁵B. F. Skinner, The New Technology and Human Values, (Belmont, Calif.: Wadsworth, 1996), p. 282-288.

คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลหรือเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการป้องกันและปราบปราม ผู้กระทำความผิดอีกทั้งให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลในรัฐนั้นด้วย ซึ่ง ผู้ใช้ทฤษฎีควรได้ใช้ดุลพินิจในการพิจารณาถึงความเหมาะสมเพื่อให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ของสังคมภายในประเทศและให้ทันสมัยต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อสังคมโลกด้วย เนื่องจากว่าถ้านำทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งมาใช้ อาจเกิดช่องว่างทำให้ไม่สามารถป้องกันการกระทำ ความผิดได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงควรนำทฤษฎีทั้งสามทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นและเหมาะสมสามารถแก้ไขปัญหาคารบับคับใช้กฎหมายและนำตัว ผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้อย่างแท้จริงอันจะเป็นการลดช่องว่างของแต่ละทฤษฎีและสามารถ ลดการกระทำผิดได้อีกทางหนึ่งด้วย

2.3 ที่มาและแนวคิดเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินในคดีอาชญากรรม

การริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเป็นการตัดกรรมสิทธิ์ของบุคคลซึ่งได้ ทรัพย์สินนั้นมาโดยผิดกฎหมาย อันเป็นการที่สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลจะได้รับผลกระทบทันที ที่ศาลมีคำสั่งให้ริบทรัพย์สินนั้นและกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวจะตกเป็นของแผ่นดินหรือของ รัฐโดยผลของกฎหมายนั่นเอง โดยการริบทรัพย์สินในคดีอาชญากรรมมีที่มาและมีแนวคิดดังจะได้ กล่าวต่อไปนี้

2.3.1 ที่มาของการริบทรัพย์สิน

การริบทรัพย์สินนั้นเป็นโทษทางอาญาตามกฎหมายประเภทหนึ่ง ซึ่งมีมาตั้งแต่ สมัยโบราณ ในกฎหมายสิบสองโต๊ะ ที่บัญญัติไว้ในความตอนหนึ่งว่า "ถ้าสัตว์สี่เท้า (quadruped) ก่อความเสียหายแก่ใครเจ้าของสัตว์นั้นต้องให้ (tender) ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหาย หากผู้เสียหายไม่ยอมรับเอาค่าเสียหายเพื่อทดแทนความเสียหายแก่ผู้เสียหาย เจ้าของสัตว์ต้อง สละสัตว์ซึ่งก่อความเสียหายนั้นแก่ผู้เสียหาย"²⁵

สำหรับหลักการริบทรัพย์สินในปัจจุบันได้มีการพัฒนามาจากแนวความคิดทาง ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมัน ค.ศ.1871 มาตรา 40 ว่า "วัตถุที่เป็นผลมาจากการกระทำผิด อาญาอุกฉกรรจ์โดยเจตนา (deliberate felony) หรือความผิดอาญาที่ไม่รุนแรง (misdemeanor)

²⁵มานิต สิทธิผล, ปัญหาทางกฎหมายในการยึดและริบของกลางในคดีป่าไม้. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 22.

หรือถูกใช้หรือจงใจที่จะใช้ในการกระทำผิดอาญาอุกฉกรรจ์โดยเจตนาหรือความผิดอาญาไม่รุนแรงอาจจะถูกยึดได้ถ้าวัตถุนั้นเป็นของตัวการหรือผู้สนับสนุน”²⁷

สำหรับการริบทรัพย์สินในประเทศไทยนั้นมีปรากฏตั้งแต่สมัยโบราณ อันมีลักษณะเป็นโทษแท้ กล่าวคือ เป็นการริบทรัพย์สินทั้งหมดของผู้กระทำความผิดให้ตกเป็นของรัฐทั้งสิ้น ในเรื่องนี้จึงได้มีนักกฎหมายบางท่านแสดงทัศนะว่า การริบทรัพย์สินไม่ใช่โทษที่กระทำต่อตัวบุคคลแต่เป็นโทษที่กระทำต่อตัวทรัพย์สินและเป็นการใช้อำนาจของรัฐในการที่จะริบทรัพย์สินหรือเครื่องมือเครื่องใช้ในการกระทำความผิด การริบทรัพย์สินสามารถทำได้ก็ต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่า การริบทรัพย์สินมีวัตถุประสงค์และมีผลเป็นการลงโทษ ทรัพย์สินที่สามารถริบได้ ได้แก่ ทรัพย์สินที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งหมายถึง วัตถุที่มีรูปร่างและไม่มีรูปร่างยอมรวมถึงสิทธิต่างๆ ด้วย อันหมายถึงความชอบธรรมที่บุคคลอาจใช้ยืนยันกับผู้อื่นเพื่อคุ้มครองตนเองหรือเพื่อรักษาผลประโยชน์ของบุคคลนั้น

จากบทบัญญัติตามกฎหมายต่างๆ ของไทย เช่น กฎหมายตราสามดวง กฎหมายลักษณะโจร กฎหมายอาญาหลวง กฎหมายลักษณะขบถศึก ได้บัญญัติถึงการริบทรัพย์สินเอาไว้โดยเรียกว่า “การริบราชบาทว์” ซึ่งได้แก่ การริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดจนสิ้นเชิงและรวมถึงทรัพย์สินสมบัติของข้าทาสบริวารใดๆ สมัยนั้นถือว่าการริบราชบาทว์เป็นการลงโทษทางอาญาอย่างร้ายแรงอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับการลงโทษประหารชีวิต หรือโทษที่เกี่ยวกับเสรีภาพโดยให้จำคุกตลอดชีวิต ต่อมาเมื่อประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้ให้การคุ้มครองแก่สิทธิต่างๆ มากขึ้นโดยรวมถึงสิทธิในทรัพย์สินด้วย แม้ว่าในประเทศไทยจะมีการรัฐประหารเกิดขึ้นหลายครั้งและในบางครั้งมีการยกเลิกรัฐธรรมนูญเก่าโดยบัญญัติรัฐธรรมนูญใหม่ขึ้นแทนแต่ไม่มีรัฐธรรมนูญฉบับใดเลยที่จะไม่ให้การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สิน จะเห็นได้ว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองแก่สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเสมอ ดังนั้นการที่จะจำกัดหรือตัดทอนสิทธิต่างๆ ในทรัพย์สินของบุคคลย่อมไม่อาจกระทำได้ เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติออกมาเป็นการเฉพาะเจาะจงให้อำนาจไว้²⁸

²⁷ มานิต สิทธิผล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

²⁸ ฉัตรแก้ว นิธิอุทัย, ความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิน. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 42, อ้างจากสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “การริบทรัพย์สิน,” ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายประสิทธิ์ ศรีนทุ, หน้า 62.

ในระหว่างประเทศนั้น ได้มีการพิจารณาถึงความร่วมมือกันระหว่างประเทศในเรื่องของการริบทรัพย์สินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปรากฏตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1988 จนกระทั่งถึงอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านองค์การอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งในการประชุมทุกครั้งจะมีการหยิบยกเรื่องนี้ขึ้นพิจารณา โดยให้รัฐบาลของประเทศร่วมมือกันในการหามาตรการในความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อยึดและริบทรัพย์สิน (forfeiture of assets) ไม่ว่าจะได้มาจากการค้ายาเสพติดหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการประกอบอาชญากรรม เพื่อให้มีอำนาจริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดได้อย่างกว้างขวาง เนื่องจากทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดได้มานี้มักจะถูกแปรสภาพไปเป็นทรัพย์สินอย่างอื่น เช่น ที่ดิน บ้าน เพชรนิลจินดา หรือนำไปลงทุนในธุรกิจอื่นๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย จึงทำให้ยากต่อการที่จะใช้มาตรการทางกฎหมายธรรมดาตามาจัดการกับทรัพย์สินเหล่านั้นได้ เพราะจะไม่สามารถแยกหรือทำการพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินรายการใดบ้างที่ได้มาโดยชอบหรือไม่ชอบ ถึงแม้ว่าการลงทะเบียนทรัพย์สินนี้จะเป็นการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล แต่ก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่รัฐสามารถกระทำได้เพราะเป็นการคุ้มครองสังคมซึ่งอยู่เหนือกว่าประโยชน์และสิทธิส่วนบุคคล อีกทั้งจัดได้ว่าเป็นมาตรการเสริมในการบังคับใช้กฎหมายแก่ประชาชนเพื่อคุ้มครองประโยชน์สุขให้แก่ประเทศชาติ

อย่างไรก็ตามในเรื่องเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะเป็นของเอกชนหรือนิติบุคคล ก่อนที่รัฐจะเข้าไปจำกัดอำนาจในการมีทรัพย์สินของบุคคลใดนั้น ก็ควรที่จะต้องทำการศึกษาถึงการได้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลด้วย ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจของรัฐในอันที่จะทำการริบทรัพย์สินของบุคคลอันเป็นการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลและข้อจำกัดในการริบทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดในอนาคตต่อไปได้ดียิ่งขึ้นดังจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลนี้มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยในยุคก่อนศตวรรษที่ 19 ถือกันว่ากรรมสิทธิในทรัพย์สินเป็นของกษัตริย์ เอกชนมีเพียงสิทธิครอบครองเท่านั้น จนถึงศตวรรษที่ 19 ความคิดในเรื่องปัจเจกบุคคลนิยมเป็นที่ยอมรับและมีอิทธิพลอย่างมาก ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินเปลี่ยนแปลงไปโดยมีแนวความคิดว่า

สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์²⁹ เช่นเดียวกับสิทธิเสรีภาพอื่นๆ จึงกำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินและต่อมามีแนวคิดว่าการยินยอมให้บุคคลใช้สิทธิในทรัพย์สินที่ตนเองเป็นเจ้าของจนเกินขอบเขตอาจทำให้สังคมเกิดความไม่ปกติสุขรัฐจึงจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลดังนี้

1) การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

คำว่า "สิทธิ" นี้ Alex WEILL ศาสตราจารย์ทางกฎหมายแห่งประเทศฝรั่งเศส ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

"สิทธิ" (Right) คือ "อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่กระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น (เช่น สิทธิทวงหนี้ กรรมสิทธิ์ ฯลฯ) เป็นต้นว่า อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลคนหนึ่งในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอีกคนหนึ่งหรือหลายคนกระทำการบางอย่างบางประการให้เกิดประโยชน์แก่ตน เช่น เรียกร้องให้เขาชำระเงินหรือซ่อมแซมกำแพงบ้านให้หรือละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เรียกร้องให้ผู้ที่ย้ายกิจการให้แก่ตนละเว้นการประกอบกิจการอย่างเดียวกันกับที่ขายให้แก่ตนในเมืองเดียวกันแข่งกับตน ส่วนกรรมสิทธิ์ในบ้านหลังหนึ่งเมื่อวิเคราะห์กันอย่างถึงที่สุดแล้ว แท้ที่จริงก็คืออำนาจของผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านหลังนั้นในอันที่จะใช้สอยบ้านหลังนั้น ใช้ประโยชน์จากบ้านหลังนั้นห้ามมิให้ผู้อื่นเข้าไปในบ้านหลังนั้นและใช้บ้านหลังนั้นด้วยประการใดๆ โดยมีขอบนั้นเอง"³⁰

นอกจากคำว่า "สิทธิ" ยังมีคำว่า "เสรีภาพ" ซึ่งในปัจจุบันมีการใช้ปะปนกันอยู่มาก กล่าวคือ

"เสรีภาพ" คือ "อำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเอง (Self-determination)" โดยอำนาจนี้บุคคลย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนได้ด้วยตนเอง เสรีภาพจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง³¹

²⁹ เพ็ญแข พรหมจินดา, สิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลกับอำนาจยึดและริบทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากร. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 9.

³⁰ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, รายงานวิจัยเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. (ศึกษารูปแบบการจำกัดสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้ไว้อย่างเหมาะสม) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538, อ้างจาก Alex WEILL, Francois TERRE, Droit civil : Introduction generale, 4e edition, Paris, Dalloz, 1979, p. 20.

³¹ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

จะเห็นได้ว่าความแตกต่างของสิทธิและเสรีภาพ กล่าวคือ "สิทธิ" เป็นอำนาจของบุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นอีกคนหนึ่งหรือหลายคนกระทำการหรือละเว้นกระทำการอย่างหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจงให้เกิดประโยชน์แก่ตน ส่วน "เสรีภาพ" เป็นอำนาจของบุคคลในอันที่จะกระทำในสิ่งที่ตนประสงค์จะกระทำและไม่กระทำในสิ่งที่ตนไม่ประสงค์จะกระทำ และแม้การมีอำนาจดังกล่าวจะมีผลทำให้เกิดหน้าที่แก่ผู้อื่น หน้าที่นั้นก็เพียงหน้าที่ที่จะต้องละเว้นจากการกระทำใดๆ ที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการใช้เสรีภาพของเขาเท่านั้น³²

สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล³³ เช่น ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย ซึ่งรัฐธรรมนูญให้ความคุ้มครองจากการใช้อำนาจรัฐป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดอาญา ตามบทบัญญัติที่ว่าบุคคลจะไม่ต้องรับโทษทางอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ อันเป็นการรับรองหลักไม่มีความผิดและไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย (nullum crimen, nulla poena sine lege) บทบัญญัติที่สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนที่จะมีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดนั้นมิได้ บทบัญญัติที่ห้ามจับกุม คุมขัง หรือค้นตัวบุคคล เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนต้องถูกฟ้องเป็นคดีอาญา เป็นต้น สิทธิและเสรีภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิที่จะได้ค่าทดแทนที่เป็นธรรมในกรณีที่อยู่อาศัยหรือทรัพย์สินถูกเวนคืน หรือกิจการถูกโอนเป็นของชาติ เสรีภาพในการทำสัญญาอันดีสัมพันธ์ระหว่างกัน สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกันตามบทบัญญัติที่รับรองว่า บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

สิทธิและเสรีภาพหากจะกล่าวโดยเฉพาะ "สิทธิในทรัพย์สินของบุคคล" จะมีความหมายว่า ความถูกต้องหรือความชอบธรรมของบุคคลที่มีต่อทรัพย์สินหรือที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินและจะต้องได้รับความคุ้มครองโดยมีวัตถุประสงค์แห่งสิทธิเป็นทรัพย์สิน³⁴

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

³⁴ ปรีดี เกษมทรัพย์, กฎหมายแพ่งหลักทั่วไป, เอกสารประกอบคำบรรยายระดับปริญญาตรี, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521), หน้า 89.

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับในยุคก่อนศตวรรษที่ 19 ถือกันว่า กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของกษัตริย์ เอกชนมีเพียงสิทธิครอบครองหรือใช้สอยเท่านั้น แต่ในศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ความคิดในเรื่องปัจเจกชนนิยมได้รับการยอมรับและมีอิทธิพล ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินเปลี่ยนแปลงไปโดยมีแนวความคิดว่าสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ทำนองเดียวกันกับสิทธิเสรีภาพด้านอื่นๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

จะเห็นได้ว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมีความศักดิ์สิทธิ์และได้รับการคุ้มครอง รัฐหรือเอกชนจะละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่นมิได้ ยิ่งไปกว่านั้นการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินของเอกชนนี้ยังถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของรัฐอีกด้วย

ความคิดดังกล่าวนี้เด่นชัดยิ่งขึ้นและได้รับความนิยมน้อยกว่าหลายในยุคนหลังการปฏิวัติฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 โดยยกเลิกระบบฟิวดัล (Feudalism) ของฝรั่งเศส และได้มีการประกาศ "ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง" เน้นเรื่องสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิในทรัพย์สินด้วย ปรากฏในข้อความมาตรา 17 แห่งปฏิญญาดังกล่าวไว้ว่า "สิทธิในทรัพย์สินย่อมศักดิ์สิทธิ์และไม่อาจละเมิดได้ บุคคลจะถูกตัดสิทธินี้ไม่ได้ เว้นแต่ในกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์สาธารณะโดยชัดแจ้ง....."³⁵

หลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนซึ่งรวมถึงทรัพย์สินด้วย คือ กฎหมายแมกนา คาร์ตา (Magna Carta) ของอังกฤษ มีข้อความว่า³⁶

(1) พระมหากษัตริย์จะเก็บภาษีโดยไม่ได้รับความยินยอมจากที่ประชุมพวกนักบวชและพวกขุนนางชั้นสูงหาได้ไม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า "ไม่มีการเก็บภาษีถ้าไม่มีผู้แทน" (No taxation without representation)

(2) การงดเว้นใช้กฎหมายหรือการงดเว้นไม่ใช้กฎหมายบังคับแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะกระทำมิได้ (Equality before the law)

³⁵วันชัย ศรีนวลนัต, การใช้มาตรการทางกฎหมายลงโทษทรัพย์สินในคดียาเสพติด. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 78.

³⁶กุลพล พลวัน, สิทธิมนุษยชนกับสหประชาชาติ. (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการ กรมอัยการ, 2527), หน้า 16-17.

(3) บุคคลจะถูกจับกุม กักขัง ขับไล่ หรือริบทรัพย์สิน หาได้ไม่ เว้นเสียแต่จะได้รับการพิจารณาจากที่ประชุมขุนนาง (His Peers) และตามกฎหมายบ้านเมือง

หลักการใน Magna Carta เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ดังนั้นเมื่อมีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติอันเป็นองค์การระหว่างประเทศมีความมุ่งหมายที่จะสร้างสันติภาพและความถูกต้องที่ประชุมองค์การสหประชาชาติซึ่งได้ประชุมกันเมื่อ วันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ.1948 จึงได้มีการประกาศ "ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน" (Universal Declaration of Human Rights) ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆ ของบุคคล ซึ่งต่อมาประเทศต่างๆ ได้นำเอาหลักการที่กำหนดไว้ในปฏิญญาสากลฉบับนี้ ไปเป็นแนวทางในการร่างรัฐธรรมนูญของตน

ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อ 17 (1) ได้กล่าวถึงสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลไว้ว่า "ทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพย์สินโดยลำพังตนเองเช่นเดียวกับโดยร่วมกับผู้อื่น" (Everyone has the right to own Property alone as well as in association with others) ในข้อ 17 (2) กำหนดว่า "บุคคลใดๆ จะถูกริบทรัพย์สินโดยพลการไม่ได้" (No one shall be arbitrarily deprived of his property) และในข้อ 30 กล่าวว่า "ข้อความต่างๆ ตามปฏิญยานี้ไม่สามารถจะแปลความได้ว่าให้สิทธิแก่รัฐ กลุ่มชน หรือบุคคลใดๆ ที่จะประกอบกิจกรรม หรือกระทำการใดๆ อันมุ่งต่อการทำลายสิทธิและอิสระทั้งหลายบรรดาที่ระบุไว้ในปฏิญยานี้" (Nothing in this eclaration may be interpreted as implying for any state, group or person any right to engage in any activity or to perform any aimg at the destruction of any of the right and freedoms set forth herein)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวความคิดในเรื่องปัจเจกชนนิยมซึ่งได้รับการยอมรับในสมัยศตวรรษที่ 19 ทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ที่รัฐพึงให้ความคุ้มครองและจะริบทรัพย์สินของบุคคลใดโดยพลการไม่ได้ นั้นได้รับการยอมรับซึ่งปรากฏตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและประเทศต่างๆ ก็ได้นำเอาหลักการที่กำหนดไว้ในปฏิญญาสากลนั้นไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของตนด้วย

2) การจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล

รัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตยได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพให้แก่ราษฎรไว้ 2 ลักษณะ³⁷ คือ บางกรณีรับรองไว้อย่างสมบูรณ์ (Absolute) กล่าวคือ โดยไม่มีเงื่อนไขหรือข้อจำกัดใดๆ แต่บางกรณีก็บัญญัติรับรองไว้อย่างสัมพัทธ์ (Relative) กล่าวคือ รัฐสงวนไว้ซึ่งอำนาจในอันที่จะจำกัดการใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นๆ ในภายหลังได้

³⁷ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, เรื่องเดียวกัน เจงอรรถที่ 30, หน้า 49.

สำหรับสิทธิในทรัพย์สินนั้นรัฐธรรมนูญได้รับรองไว้อย่างบริบูรณ์ ดังนั้นเมื่อบุคคลได้ใช้ทรัพย์สินหรือได้ทรัพย์สินมาโดยฝ่าฝืนต่อข้อจำกัดห้ามของกฎหมาย นอกจากกฎหมายจะลงโทษผู้นั้นด้วยโทษอย่างอื่น เช่น ประหารชีวิต จำคุก หรือโทษอย่างอื่นแล้ว กฎหมายยังบังคับให้ทรัพย์สินนั้นได้อีกด้วย แต่การริบทรัพย์สินจะมีได้เฉพาะที่เข้าลักษณะอันกฎหมายได้บัญญัติไว้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของประชาชนทั่วไปและจะกระทำมิได้หากปราศจากกฎหมาย³⁸

การยอมรับให้รัฐริบทรัพย์สินได้นั้นเนื่องจากมีแนวความคิดว่า การจะยินยอมให้บุคคลใช้สิทธิในทรัพย์สินที่ตนเองเป็นเจ้าของอยู่จนเกินขอบเขตย่อมไม่ถูกต้องอาจทำให้สังคมเกิดความไม่ปกติสุข รัฐจึงเข้ามาแทรกแซงโดยออกกฎหมายเพื่อกำหนดวิธีการได้มาและใช้สอย³⁹ และวางข้อจำกัดสิทธิแห่งทรัพย์สินส่วนบุคคล โดยการกำหนดว่าผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิดโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าเป็นของผู้กระทำผิดและมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่⁴⁰

กฎหมายดังกล่าวเป็นการตัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลโดยชัดแจ้ง แต่เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างมากเพราะทรัพย์สินที่บุคคลทำหรือมีไว้เป็นความผิดนั้นย่อมแสดงอยู่ในตัวเองว่าเป็นทรัพย์สินที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนซึ่งเป็นหลักการใหญ่ที่ต้องรักษาไว้ ดังนั้นความมุ่งหมายในการตรากฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลก็เพื่อจะกำจัดทรัพย์สินที่รัฐเห็นว่า ถ้าหากผู้หนึ่งผู้ใดมีไว้ในครอบครองแล้วจะก่อให้เกิดภัยอันตรายหรือเป็นภัยแก่สังคมให้หมดสิ้นไปและป้องกันเจ้าของทรัพย์สินนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ในการกระทำ ความผิดอีกด้วย⁴¹

³⁸รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 41

³⁹เนาวรัตน์ น้อยผล, การป้องกันและปราบปรามการกระทำ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดโดยมาตรการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 46.

⁴⁰ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32

⁴¹เนาวรัตน์ น้อยผล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติรับรองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลไว้โดยชัดแจ้ง ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ⁴² ดังนี้

มาตรา 4 "ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง"

มาตรา 41 "สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ..."

มาตรา 29 "การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และไม่กระทบกระเทือนต่อสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้น..."

มาตรา 28 "บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพได้เท่าที่ไม่ละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในทางศาลได้"

มาตรา 6 "รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นจะใช้บังคับมิได้"

จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติให้ประชาชนได้รับทั้งสิทธิในการมีทรัพย์สินส่วนบุคคลและขณะเดียวกันก็ได้จำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลไว้อย่างชัดแจ้ง⁴³ แม้ว่ามาตรการในการริบทรัพย์สินคดีอาชญากรรมคดีได้นำมาบังคับใช้แก่ประชาชนและกระทบกระเทือนถึงสิทธิในทรัพย์สินของผู้ที่ได้รับมาแต่นั้นก็เป็นเพราะผู้ค้า

⁴²รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 27 "สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง"

⁴³รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 41 วรรคหนึ่ง "สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ"

ยาเสพติดได้มาซึ่งสิทธิในทรัพย์สินโดยมิชอบด้วยกฎหมาย⁴⁴ จึงต้องถูกริบทรัพย์สินที่ได้มาและที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น

นอกจากนี้แม้ว่าทรัพย์สินที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการค้ายาเสพติดจะมีใช่เป็นของผู้ค้ายาเสพติดโดยตรงกฎหมายก็ได้กำหนดให้ผู้เป็นเจ้าของที่แท้จริงและมิได้รู้เห็นเป็นใจช่วยในการกระทำความผิดรวมทั้งผู้กระทำความผิดด้วยสามารถพิสูจน์สิทธิถึงการได้มาซึ่งทรัพย์สินที่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องในคดียาเสพติดนั้น อีกทั้งยังให้สิทธิแก่ผู้ถูกตรวจสอบหรือผู้ซึ่งอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินยื่นคำร้องขอผ่อนผันเพื่อขอรับทรัพย์สินนั้นไปใช้ประโยชน์โดยไม่มีประกันหรือมีประกันหรือมีประกันและหลักประกันก็ได้⁴⁵ ฉะนั้นมาตรการริบทรัพย์สินในคดียาเสพติดจึงไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญและไม่ขัดต่อหลัก "ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย" (nullo crimine, nulla poena sine lege) ที่ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายอาญาว่า "บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย..."

2.3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการริบทรัพย์สิน

ความคิดเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินมีมาตั้งแต่สมัยคัมภีร์เก่าของศาสนาคริสต์ (Old Testament) บทที่ 21 ในความตอนหนึ่งของพระคัมภีร์ (Exodus) ได้กล่าวถึงกฎข้อหนึ่งว่า "ถ้าวัวขวิดชายใดหรือหญิงใดจนเสียชีวิต วัวตัวนั้นผู้ใดจะแตะต้องมิได้ และห้ามผู้ใดบริโภคเนื้อวัวตัวนั้น" และมีข้อความในบางตอนที่ได้อธิบายกับผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินด้วย กล่าวคือ "ถ้าสัตว์เลี้ยงทำให้ใครบาดเจ็บให้ผู้เป็นเจ้าของชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ได้รับบาดเจ็บ แต่ถ้าผู้ได้รับบาดเจ็บไม่ยินยอมให้เจ้าของสละสัตว์นั้นให้แก่ผู้ได้รับบาดเจ็บ" และในสมัย 389-314 ปีก่อนคริสตกาลชาวกรีกที่ชื่อ Aeschines ได้บันทึกไว้ว่า "เราจะขับไล่ท่อนไม้ แทนหิน เหล็กกล้า และสิ่งไร้เสียง ไร้จิตใจ ออกไปจากอาณาเขตของเรา ถ้าสิ่งเหล่านั้นเป็นเหตุให้คนของเราต้องตาย และถ้ามีใครฆ่าตัวตายให้แยกฝังมือกับร่างกายไว้คนละที่"⁴⁶

⁴⁴รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 28

⁴⁵พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 22

⁴⁶William M. Lenck, Drug Agents Guide to Forfeiture of Assets, (Washington D.C. : Drug Enforcement Administration, 1987), p. 2.

จะเห็นได้ว่าในสมัยโบราณนั้นมีความคิดเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินอันเกิดจากความต้องการที่จะแก้แค้นทดแทน โดยเอาผิดต่อสิ่งที่กระทำบ้าง เอาผิดต่อผู้ที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินบ้าง ครั้นเมื่อเวลาได้ผ่านไปความคิดแก้แค้นทดแทนก็ค่อยๆ เลือนรางไป จนกระทั่งปัจจุบันเป็นการริบทรัพย์สินเพื่อเป็นการป้องกันสาธารณะชนให้พ้นจากภัยอันตรายจากทรัพย์สินมากกว่าที่จะเป็นการแก้แค้นทดแทน โดยในปัจจุบันแนวความคิดเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินได้แบ่งออกเป็น 3 แนวทาง คือ⁴⁷ การริบทรัพย์สินที่เป็นการดำเนินการทางแพ่งต่อตัวทรัพย์สิน การริบทรัพย์สินที่เป็นมาตรการทางอาญา และการริบทรัพย์สินที่เป็นมาตรการทางฝ่ายบริหารหรือที่เป็นมาตรการพิเศษ ซึ่งเป็นการนำเอามาตรการทางแพ่งและมาตรการทางอาญามาผสมผสานกันดังจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

(2.3.3.1) มาตรการริบทรัพย์สินทางแพ่ง⁴⁸

ถ้ากฎหมายริบทรัพย์สินได้บัญญัติให้สามารถริบทรัพย์สินได้โดยไม่ต้องพิจารณาถึงโทษถือได้ว่าการริบทรัพย์สินนั้นเป็นการดำเนินการทางแพ่งต่อตัวทรัพย์สินนั้นและเป็นคนละส่วนกับการดำเนินการทางอาญาต่อบุคคลใดๆ การริบทรัพย์สินที่เป็นการดำเนินการทางแพ่งนี้ เรียกว่า IN REM หมายถึง กระบวนการทางกฎหมายที่ดำเนินการโดยตรงเฉพาะต่อทรัพย์สินและมีผลกระทบต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้น จำเลยในกระบวนการทางแพ่งนี้ ไม่สามารถวางโทษต่อผู้กระทำผิดหรือผู้ใดได้ แต่ไม่ใช่ทรัพย์สินทุกชนิดสามารถริบได้โดยกระบวนการทางแพ่ง กฎหมายจะบัญญัติให้ใช้กระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งได้กับทรัพย์สินบางชนิดเท่านั้น สภาคองเกรส สมัยที่ 1 ของอเมริกา ผ่านกระบวนการริบทรัพย์สินแบบทางแพ่ง ให้ใช้ได้ในกรณีของเรือโจรสลัด เรือที่ละเมิดกฎหมายศุลกากรและเรือบรรทุกทาส

ต่อมาในปี ค.ศ. 1978 สภาคองเกรส ได้ผ่านกฎหมายริบทรัพย์สินทางแพ่งต่อทรัพย์สินหลายประเภทซึ่งเป็นทรัพย์สินที่มีความผิดอยู่ในตัวเอง เช่น สิ่งของลอกเลียนแบบ สิ่งของลามก หนังสือลามก ของหนีภาษีหรือของที่ไม่แจ้งรายการภาษี อาวุธสงคราม เงินสินบน อุปกรณ์ดักฟังโทรศัพท์ อุปกรณ์เล่นเกมพนัน อุปกรณ์ผลิตยาสูบที่ผิดกฎหมาย อาวุธปืนและอาวุธอันตรายต่างๆ อุปกรณ์ผลิตเหล้าเถื่อน ทรัพย์สิน เงินที่ลักลอบนำออกหรือนำเข้าอย่างผิดกฎหมาย เรือโจรสลัด เป็นต้น

⁴⁷ ฉัตรแก้ว นิธิอุทัย, ความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิน. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 42.

⁴⁸ Willimn M. Lenck, Ibid., footnote 46, pp. 7-12.

การเริ่มต้นของกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งโดยเริ่มจากมีเหตุอันควรสงสัยว่า ทรัพย์สินนั้นถูกนำไปใช้อย่างผิดกฎหมาย ซึ่งเหตุอันควรสงสัยนี้ให้หลักเกณฑ์เดียวกันกับเหตุอันควรสงสัยเหตุที่ใช้ในเรื่องการจับกุม การตรวจค้นและการยึดต่างๆ เมื่อเจ้าหน้าที่มีเหตุอันควรสงสัยมาแสดง ภาระการพิสูจน์จะตกอยู่กับฝ่ายที่อ้างสิทธิเหนือทรัพย์สินนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ทรัพย์สินนั้นถูกริบ หากเจ้าของทรัพย์สินไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินนั้นไม่ได้ถูกนำไปใช้อย่างผิดกฎหมาย ทรัพย์สินนั้นก็ถูกริบ

สังเกตได้ว่าทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติให้ริบโดยกระบวนการทางแพ่งได้นั้นจะเป็นทรัพย์สินที่มีอันตราอยู่ในตัวหรือเป็นทรัพย์สินที่ในตัวของมันเองผิดกฎหมายอยู่แล้วหรือเป็นทรัพย์สินที่อาจก่อให้เกิดอันตรายขึ้นต่อสังคมส่วนรวมหรือจะกระทบต่อรายได้ของรัฐ

(2.3.3.2) มาตรการริบทรัพย์สินทางอาญา

การริบทรัพย์สินทางอาญาเป็นกระบวนการที่ริบทรัพย์สินอันกระทำต่อตัวบุคคล (In personam proceeding) โดยเป็นส่วนหนึ่งของการฟ้องคดีอาญา เช่น ในคดียาเสพติดซึ่งเป็นคดีอาญาประเภทหนึ่ง เมื่อได้ทำการยื่นฟ้องแล้วหากมีทรัพย์สินใดที่สมควรจะริบ พนักงานอัยการก็จะระบุไว้ในคำฟ้องด้วยเพื่อขอให้ศาลสั่งริบ เนื่องจากการริบทรัพย์สินทางอาญาเป็นการดำเนินการต่อตัวบุคคล ดังนั้นจึงจำเป็นต้องยึดถือคำพิพากษาของศาลว่าจำเลยกระทำความผิดจริง แต่เมื่อถึงชั้นศาลหากศาลพิพากษายกฟ้องบุคคลนั้นก็ไม่ว่าจะดำเนินการริบทรัพย์สินของบุคคลนั้นได้ ในกระบวนการริบทรัพย์สินทางอาญานี้ โจทก์จะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นโดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดตามฟ้องจริง

สำหรับในประเทศไทย กฎหมายริบทรัพย์สินส่วนใหญ่เป็นการริบตามมาตรการทางอาญา โดยได้กำหนดให้การริบทรัพย์สินเป็นโทษทางอาญาไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 ว่า "โทษสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิดมีดังนี้ (1) ประหารชีวิต (2) จำคุก (3) กักขัง (4) ปรับ (5) ริบทรัพย์สิน" อย่างไรก็ตามแม้ในประมวลกฎหมายอาญาจะกำหนดให้การริบทรัพย์สินเป็นโทษ แต่โดยความเป็นจริงแล้วการริบทรัพย์สินนั้นยังเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยในตัวด้วย ซึ่งได้มีบัญญัติไว้ในมาตรา 32 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ที่บัญญัติว่า "ทรัพย์สินใดที่กฎหมายบัญญัติว่าผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิดให้ริบเสียทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างผู้กระทำความผิดและมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่"

จะเห็นได้ว่าหากการริบทรัพย์สินเป็นโทษทางอาญาเพียงอย่างเดียว ก็ไม่อาจที่จะริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นนอกจากเป็นของผู้กระทำความผิดได้ เพราะโทษต้องเป็นการกระทำต่อเนื้อตัว ร่างกาย หรือเป็นการกระทำโดยตรงต่อผู้กระทำความผิดเท่านั้น การที่มาตรา 32 ได้กำหนดให้สามารถริบทรัพย์สินของบุคคลอื่นได้ด้วย และให้สามารถริบได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า

จะมีผู้ถูกลงโทษตามคำพิพากษาหรือไม่ แสดงให้เห็นว่ายังเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วยโดยกฎหมายต้องการที่จะกำจัดทรัพย์สินที่ทำหรือมีไว้เป็นความผิดออกไปจากสังคม แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะให้ริบทรัพย์สินได้โดยที่ทรัพย์สินนั้นจะไม่ได้เป็นของผู้กระทำความผิด หรือริบได้โดยที่ผู้กระทำความผิดไม่ถูกลงโทษก็ยังไม่เป็นการเพียงพอต่อการที่จะริบทรัพย์สินที่เป็นผลประโยชน์ จากกิจกรรมที่ผิดกฎหมายบางประเภทได้ เช่น ทรัพย์สินที่เป็นผลประโยชน์จากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นต้น

(2.3.3.3) มาตรการริบทรัพย์สินทางบริหาร (Administrative Forfeiture) หรือ การริบทรัพย์สินที่เป็นมาตรการพิเศษ

เป็นกระบวนการทางแพ่งที่ผสมผสานกันกับกระบวนการทางปกครองหรือบริหาร เป็นกระบวนการที่ยกเว้นขั้นตอนการพิจารณาในชั้นศาลในบางกรณีที่ดีทรัพย์สินนั้นๆ ไม่สามารถดำเนินคดีไปถึงชั้นศาลได้ เช่น การริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 เป็นต้น สาเหตุที่กล่าวว่าการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 เป็นมาตรการพิเศษ เพราะมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการที่ไม่เหมือนกับการริบทรัพย์สินโดยทั่วไป โดยมีขั้นตอนและวิธีการที่พิเศษที่สามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนดังนี้คือ การยึดหรืออายัดทรัพย์สินดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการ โจทก์มีภาระในการพิสูจน์แต่เพียงว่าทรัพย์สินนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ส่วนการนำพยานหลักฐานเข้ามาพิสูจน์ว่าทรัพย์สินนั้นไม่เกี่ยวกับการกระทำความผิดอย่างไร เป็นหน้าที่ของฝ่ายจำเลยเอง และมีบางกรณีที่มีการดำเนินคดีไม่ต้องขึ้นไปสู่การพิจารณาในชั้นศาล

การบังคับใช้มาตรการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการนี้ มีความเห็นอยู่ 3 แนวทาง ดังนี้⁴⁹

แนวทางแรก เป็นมาตรการทางแพ่งโดยเป็นการฟ้องตัวทรัพย์สินว่าไม่ชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้น จึงสามารถย้อนหลังไปใช้เพื่อริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่ผู้ต้องหาหรือผู้อื่นมีอยู่หรือได้มาก่อนวันที่กฎหมายมีผลใช้บังคับ

แนวทางที่สอง เป็นมาตรการทางอาญาไม่สามารถย้อนหลังไปใช้เพื่อริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่ผู้ต้องหาหรือผู้อื่นมีอยู่หรือได้มา

⁴⁹รายงานการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พ.ร.บ. มาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534, ณ ห้องฝึกอบรม อาคาร 2 ชั้น 3 สำนักงาน ป.ป.ส., 18 กันยายน 2534, หน้า 1-2.

ก่อนวันที่กฎหมายนี้ใช้บังคับได้เนื่องจากขัดต่อหลักกฎหมายในมาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

แนวทางที่สาม เป็นมาตรการพิเศษโดยเป็นกระบวนการทางแพ่งผลกับกระบวนการทางการปกครองหรือบริหาร โดยการมีคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินคอยกลั่นกรองทรัพย์สินที่ต้องสงสัยว่าเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดหรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องของฝ่ายบริหารและเป็นกฎหมายพิเศษเพื่อปราบปรามยาเสพติด ฉะนั้นจึงสามารถย้อนหลังไปใช้ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่ผู้ต้องหาหรือผู้อื่นมีอยู่หรือได้มาก่อนวันที่กฎหมายนี้ใช้บังคับได้

ในเรื่องนี้ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับแนวทางที่สามว่ามาตรการทรัพย์สิน เป็นมาตรการทรัพย์สินทางบริหาร ซึ่งรัฐบัญญัติขึ้นมาโดยมีเจตนารมณ์ที่จะให้ใช้เป็นมาตรการพิเศษ อันเป็นการผสมผสานกันระหว่างกฎหมายวิธีสบัญญัติและกฎหมายสารบัญญัติเพื่ออุดช่องว่างการทรัพย์สินตามกฎหมายอาญา โดยมีคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินเป็นผู้กลั่นกรองทรัพย์สินที่ยึดหรืออายัดไว้อันเป็นการกระทำโดยฝ่ายบริหารก่อนที่จะเสนอต่อพนักงานอัยการ เพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งทรัพย์สินนั้น กฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา และได้มีการออกกฎกระทรวงและระเบียบเพื่อปฏิบัติตามกฎหมายนี้โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาและมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 29 เมษายน 2535 เป็นต้นไป ซึ่งเป็นการระบุนเวลาที่ให้บังคับไว้แล้ว จึงเป็นไปตามหลักกฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง และกรณีนี้ไม่มีบทบัญญัติชัดเจนให้มีผลย้อนหลังและไม่แย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญ⁵⁰ ดังนั้นทรัพย์สินที่รับได้ต้องเป็นทรัพย์สินที่ได้มาตั้งแต่วันที่กฎหมายนี้มีผลใช้บังคับแล้วเท่านั้น

ผู้ศึกษามีความเห็นเกี่ยวกับมาตรการทรัพย์สินนี้ว่า การดำเนินการในการทรัพย์สินสามารถแยกออกได้เป็น 2 กรณี ดังนี้คือ

1) กรณีที่เป็นมาตรการพิเศษ

เป็นการดำเนินการโดยฝ่ายบริหาร ซึ่งคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินหรือเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด มีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวนับแต่วันที่กฎหมายมีผลใช้บังคับ นอกจากนี้ยังได้ให้สิทธิแก่ผู้ถูกตรวจสอบทรัพย์สินหรือเจ้าของทรัพย์สินพิสูจน์ถึงการได้มาซึ่งทรัพย์สินของผู้นั้น ผ่านทางพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการแทนโดยการแสดงพยานหลักฐานถึงที่มาของทรัพย์สินต่อพนักงาน

⁵⁰หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, (พิมพ์ครั้งที่ 14, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายพรึก, 2542), หน้า 84-85.

เจ้าหน้าที่ด้วย หลังจากที่คุณคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินวินิจฉัยว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดจะขอให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ริบทรัพย์สินนั้น

อำนาจดังกล่าวจึงเป็นอำนาจไม่เด็ดขาด เป็นการจำกัดสิทธิส่วนบุคคลในทรัพย์สินตามรัฐธรรมนูญที่กฎหมายให้อำนาจไว้ และยังคงผ่านกระบวนการทางศาลซึ่งถือว่าเป็นการควบคุมความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองโดยองค์กระตุลาการ⁵¹

ปัญหาของการดำเนินการในส่วนของมาตรการพิเศษโดยคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน ซึ่งเป็นการใช้อำนาจโดยฝ่ายบริหารตามที่กฎหมายได้บัญญัติให้อำนาจไว้ ถือว่าคุณคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินเป็นองค์กรตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 โดยบุคคลในคณะกรรมการเป็นผู้บังคับบัญชาของหน่วยราชการต่างๆ มีอำนาจหน้าที่ตามหน่วยราชการที่ตนเป็นผู้บังคับบัญชาอยู่ นอกจากนั้นการดำรงตำแหน่งของบุคคลในคณะกรรมการเป็นการใช้อำนาจในฐานะกรรมการในคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินในส่วนที่พระราชบัญญัติมาตรการฉบับดังกล่าวให้อำนาจไว้

เมื่อพิจารณาถึงอำนาจของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน การดำเนินการตรวจยึดหรืออายัดทรัพย์สินจะต้องผ่านกระบวนการพิจารณาไต่สวนโดยศาล ยกเว้นในกรณีที่ต้องหาถึงแก่ความตายหรือหลบหนี เมื่อครบสองปีนับแต่วันตายหรือหลบหนี ทรัพย์สินที่คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินจะตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด โดยไม่ผ่านกระบวนการไต่สวนของศาล

ในกรณีดังกล่าวผู้ศึกษาเห็นว่า คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินเป็นเพียงผู้มีอำนาจในการวินิจฉัยยกเว้นการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในเบื้องต้น ก่อนที่จะเสนอให้พนักงานอัยการมีคำร้องขอให้ศาลสั่งริบทรัพย์สินเท่านั้น คำสั่งให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินเป็นคำสั่งทางการปกครอง ซึ่งอาจเทียบได้กับความเห็นในคดีอาญาหมายเลขคดีดำที่ 918/2512 ของศาลแขวงอุบลราชธานีว่า อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจสั่งให้ส่งตัวบุคคลที่เห็นว่าเป็นอันตรายไปยังสถานอบรมและฝึกอาชีพได้ เท่ากับเป็นการให้อำนาจทำการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีและลงโทษบุคคลได้ ซึ่งเป็นการตั้งศาลขึ้นใหม่ขัดกับรัฐธรรมนูญ โดยมีความเห็น

⁵¹วราภรณ์ วิสฤตพิชญ์, "หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครอง," ใน คู่มือการศึกษาวิชากฎหมายปกครอง สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์อักษร, 2539), หน้า 177.

สนับสนุนคำพิพากษานี้ว่า สถาบันตุลาการเป็นการป้องกันและผ่อนคลายการคุกคามสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากรัฐ⁵²

ฉะนั้น การพิจารณาแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกการวินิจฉัยของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน เป็นการดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยว่าทรัพย์สินเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความผิดและมีคำสั่งยึดหรืออายัด ซึ่งเป็นคำสั่งทางปกครองเป็นการชอบด้วยกฎหมาย

โดยกรณีที่ยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการฯ ซึ่งกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย หากก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ใดผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเป็นการส่วนตัว⁵³ ทั้งนี้เพราะหน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบต่อผู้เสียหายในผลแห่งละเมิดที่เจ้าหน้าที่ของตนได้กระทำในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งผู้เสียหายอาจฟ้องหน่วยงานของรัฐได้ แต่จะฟ้องเจ้าหน้าที่ไม่ได้หากเจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ แต่หากหน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายเพราะการละเมิดของเจ้าหน้าที่ หน่วยงานของรัฐมีสิทธิเรียกให้เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนดังกล่าวแก่หน่วยงานของรัฐได้ ถ้าเจ้าหน้าที่กระทำด้วยความจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง⁵⁴

ในส่วนที่สอง เป็นการมีมติให้ทรัพย์สินตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด เมื่อผู้ต้องหาตายหรือหลบหนีครบสองปี ซึ่งเป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะการดำเนินการในกฎหมายในส่วนของผู้ต้องหาที่ไม่เสียชีวิตหรือหลบหนีจะต้องให้ศาลไต่สวน แต่เมื่อผู้ต้องหาตายหรือหลบหนีกับไม่ต้องไต่สวนโดยศาล จึงถือว่ามีมติของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินในส่วนนี้ถือว่าการตั้งศาลขึ้นใหม่ซึ่งขัดกับรัฐธรรมนูญ

⁵² บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, คำอธิบายกฎหมายมหาชน เล่ม 2 : การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน-เอกชนและพัฒนากฎหมายมหาชนในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2537), หน้า 293-295; รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 234 บัญญัติว่า "บรรดาศาลทั้งหลายจะตั้งขึ้นได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ การตั้งศาลขึ้นใหม่เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งหรือคดีที่มีข้อหาฐานใดฐานหนึ่งโดยเฉพาะแทนศาลที่มีอยู่ตามกฎหมายสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีนั้นจะกระทำมิได้"

⁵³ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 26

⁵⁴ พระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 มาตรา 5-8

ในความแตกต่างดังกล่าวนี้ หากผู้ต้องหาตายหรือหลบหนีก่อนที่จะมีการฟ้องต่อศาล ทรัพย์สินจะตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติดนับแต่วันที่ถึงแก่ความตายหรือหลบหนีครบสองปี หากเป็นกรณีที่ฟ้องและคดีตรวจสอบทรัพย์สินอยู่ในศาลแล้วผู้ต้องหาตายหรือหลบหนีระหว่างประกันตัว กระบวนการพิจารณาก็ยังคงดำเนินการต่อไปโดยปกติ เช่น คำพิพากษาศาลอาญาคดีหมายเลขดำที่ ม. 7-8/2540 คดีหมายเลขแดงที่ ม. 65-66/2543 กรณีจำเลยที่ 1 หลบหนีประกันเมื่อศาลอ่านคำพิพากษา จำเลยที่ 2 หลบหนีประกันเมื่อสืบพยานจำเลย ซึ่งในคดีทรัพย์สินได้สวนคำร้องปกติและศาลมีคำพิพากษาให้รับทรัพย์สินทั้งหมดของจำเลยทั้งสอง

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นว่าการมีมติของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินควรต้องให้ศาลเป็นผู้วินิจฉัยซึ่งเป็นการควบคุมการใช้อำนาจทางการปกครองของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินด้วย

2) กรณีที่เกี่ยวกับมาตรการทางอาญา

มาตรการทางอาญาจะเริ่มในขณะที่มีการดำเนินการตรวจสอบทรัพย์สิน ซึ่งต้องมีการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด โดยเริ่มต้นจากตัวบุคคลซึ่งได้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดใน 5 ข้อหาหลัก คือ การผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่ายหรือมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายซึ่งยาเสพติดและรวมถึงการสมคบ สนับสนุน ช่วยเหลือ หรือพยายามกระทำความผิดในฐานความผิดดังกล่าวด้วย ผู้กระทำต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า ถ้าเป็นความผิดฐานมีไว้ในครอบครองไม่สามารถทำการรับทรัพย์ได้ การดำเนินการของคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินหรือเลขาธิการคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดจึงจะเริ่มดำเนินการได้

แม้ว่ากระบวนการพิจารณาทรัพย์สินของศาล กรณีการไต่สวนคำร้องไม่ต้องกระทำต่อหน้าจำเลย หรือกรณีจำเลยถึงแก่ความตายสิทธิในการดำเนินคดีอาญาระงับ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (1) ก็ตาม แต่ในส่วนทรัพย์สินคดีก็ยังสามารถดำเนินกระบวนการต่อไปได้ หรือในกรณีหลบหนีในระหว่างคดีซึ่งศาลจะจำหน่ายคดีจนกว่าจะจับกุมตัวจำเลยได้ ในส่วนทรัพย์สินศาลก็สามารถดำเนินการไต่สวนและมีคำสั่งในคดีได้ (คำพิพากษาศาลอาญาคดีหมายเลขดำที่ ม.7-8/2540 คดีหมายเลขแดงที่ ม.65-66/2543) หรือศาลมีคำสั่งให้รับทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดของจำเลยที่ศาลยกฟ้องแต่จำเลยอื่นถูกลงโทษ (คำพิพากษาศาลอาญาคดีหมายเลขดำที่ ม.53/2539 คดีหมายเลขแดงที่ ม.10/2542) ซึ่งจะเห็นว่ากระบวนการอาศัยมูลความผิดที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

นอกจากนี้ภาระการพิสูจน์ในทรัพย์สินให้ได้ความตามข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่า ทรัพย์สินของจำเลยมีเกินกว่าฐานะหรือความสามารถในการประกอบอาชีพหรือกิจกรรมอย่างอื่นโดยสุจริต เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดต้องเป็นการกระทำความผิดในครั้งที่ถูกจับกุม แต่ก่อนหน้าอาจจะมีพฤติการณ์เกี่ยวกับยาเสพติดแต่ยังจับตัวไม่ได้และทรัพย์สินดังกล่าวก็เป็นทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดในครั้งก่อนเช่นกัน เพราะการกระทำความผิดในครั้งที่ถูกจับกุมนี้ อาจจะได้เงินจากการค้ายาเสพติดแต่ยังไม่ได้นำไปซื้อทรัพย์สินหรือเปลี่ยนสภาพก็ตาม

อย่างไรก็ตามในกรณีที่มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี หรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยรายใด ให้การยึดหรืออายัดสิ้นสุดลง⁵⁵ ซึ่งถือว่าเป็นการบัญญัติโดยชัดแจ้งว่าทรัพย์สินที่จะริบได้นั้นจำเลยจะต้องถูกพิพากษาลงโทษซึ่งถือว่าเป็นมาตรการทางอาญา

2.3.4 แนวคิดเกี่ยวกับการริบทรัพย์สินในความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

เนื่องจากอาชญากรรมเกี่ยวกับยาเสพติด ผู้ค้ายาเสพติดดำเนินการในรูปแบบขององค์กรอาชญากรรมซึ่งยากแก่การจับกุม และทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติดไม่อาจถูกริบได้ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้การแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นไปอย่างรวดเร็วทั้งภายในรัฐและระหว่างรัฐ ดังนั้น นานาประเทศจึงหาทางร่วมมือกันแก้ไขปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้น โดยเห็นได้จากอนุสัญญาว่าด้วยยาเสพติด ค.ศ. 1961⁵⁶ ซึ่งเป็นการรวมหลักเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1912 ถึงขณะนั้นมารวมอยู่ในอนุสัญญาเดียวกันในปี ค.ศ. 1961 และมีการแก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ให้ดีขึ้นในปี 1972 รวมทั้งครอบคลุมถึงวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทซึ่งเริ่มแพร่หลายเข้าไปในการควบคุมด้วย ในปี ค.ศ. 1971 (Single Convention on Narcotic Drug 1961, Amending 1972 and Convention on Psychotropic Substance, 1971) และได้มีการปรับปรุงให้ทันสมัยจนถึงครั้งสุดท้ายใน ค.ศ. 1988 ตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1988⁵⁷ (U.N. Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988)

⁵⁵พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 32

⁵⁶ณรงค์ฤทธิ์ วาพันธ์, การควบคุมป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดตามกฎหมายระหว่างประเทศ, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 39.

⁵⁷ต่อไปในวิทยานิพนธ์นี้จะเรียกว่า อนุสัญญา ค.ศ. 1988

ซึ่งได้ขยายลักษณะการกระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้การป้องกันปราบปราม ยาเสพติดครอบคลุมการกระทำผิดได้ทุกขั้นตอน โดยเฉพาะเกี่ยวกับการค้ายาเสพติดและ อนุสัญญา ค.ศ.1988 นี้ ต่อมาได้มีผลทำให้ประเทศไทยประกาศใช้บังคับพระราชบัญญัติ มาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 ซึ่งผู้ศึกษาจะได้ กล่าวถึงแนวความคิดในการริบทรัพย์สินตามอนุสัญญา ค.ศ.1988 และแนวความคิดเกี่ยวกับ การริบทรัพย์สินตามกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดของไทยดังนี้

แนวความคิดในการริบทรัพย์สินในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตาม อนุสัญญา ค.ศ. 1988

อนุสัญญา ค.ศ.1988 กำหนดให้มีการริบทรัพย์สินซึ่งเป็นมาตรการลงโทษ ที่ ไม่เคยใช้ในอนุสัญญาเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการค้ายาเสพติดใดๆ ทั้งนี้เนื่องจาก การค้ายาเสพติดเป็นการกระทำผิดที่มีผลกำไรจากการกระทำผิด เป็นเครื่องล่อใจให้มีการกระทำ ผิด ดังนั้นการที่จะป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดให้มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง ก็คือการริบ ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ซึ่งได้ใช้กันอย่างแพร่หลายและประสบผลสำเร็จใน สหรัฐอเมริกา⁵⁸ โดยอนุสัญญา ค.ศ. 1988 ได้บัญญัติวิธีการในการริบทรัพย์สินไว้ดังนี้

1. ทรัพย์สินที่ริบ อนุสัญญา ค.ศ. 1988 ได้กำหนดให้รัฐภาคีต้องกำหนด มาตรการเท่าที่จำเป็นเพื่อให้มีการริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้⁵⁹

(1) ผลตอบแทนที่ได้มาจากการกระทำความผิด หรือทรัพย์สินซึ่งมีมูลค่าเท่า เทียมกับผลตอบแทนดังกล่าว

(2) ยาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท วัสดุ และอุปกรณ์หรือ เครื่องมืออื่นซึ่งได้ใช้หรือเจตนาจะใช้ในลักษณะใดๆ ในการกระทำความผิด

⁵⁸วันชัย ศรีนวลนิต, การใช้มาตรการทางกฎหมายลงโทษริบทรัพย์สินในคดี ยาเสพติด. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 228.

ปิยะพันธุ์ สารากรบริรักษ์, การกำหนดความผิดอาญาฐานเกี่ยวกับการฟอกเงิน. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 159.

⁵⁹อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุ ที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1988 ข้อ 5 วรรคแรก

การริบทรัพย์สินตามอนุสัญญา ค.ศ. 1988 นี้ได้บัญญัติให้รับได้อย่างกว้างขวาง นอกจากจะเป็นทรัพย์สินแล้วยังรวมถึงผลประโยชน์ทุกชนิดที่มาจากกระทำความผิด ทั้งนี้การริบทรัพย์สิน (confiscation) ในอนุสัญญา ค.ศ. 1988 มีความหมายกว้างขวางกว่าที่เคยบัญญัติในอนุสัญญา ค.ศ. 1961 และ 1971 โดยมีความหมายถึง Seizure และ Freezing Proceed or property และยังรวมถึง Forfeiture อย่างถาวร⁶⁰ เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะความหลากหลายของบทบัญญัติกฎหมายภายในประเทศในแต่ละรัฐภาคี ซึ่งมีการบัญญัติกฎหมายที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องบัญญัติอย่างกว้างๆ เพื่อที่จะไม่ขัดกับหลักกฎหมายภายในของรัฐภาคีเป็นการเสริมประสิทธิภาพทางหนึ่งของการริบทรัพย์สินในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

2. วิธีการริบทรัพย์สิน อนุสัญญา ค.ศ. 1988 ได้กำหนดวิธีการริบทรัพย์สิน 2 วิธีคือ

(1) การริบทรัพย์สินภายในประเทศ อนุสัญญา ค.ศ. 1988 ได้กำหนดให้รัฐภาคีดำเนินการภายใน "เท่าที่จำเป็น" เพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของตนสามารถระบุสืบหาแหล่งที่มา อาศัย หรือยึดผลตอบแทนทรัพย์สิน เครื่องมือ หรือสิ่งอื่นใด ที่ได้ใช้หรือจะใช้กระทำความผิด

(2) การริบทรัพย์สินระหว่างประเทศ เนื่องจากความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดจะเกี่ยวพันระหว่างรัฐหลายรัฐ (transnational crime) ทรัพย์สินที่ได้จากการกระทำความผิดอยู่ในหลายรัฐ การดำเนินการริบทรัพย์สินให้มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศ เนื่องจากรัฐอื่นไม่มีอำนาจที่จะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของรัฐหนึ่ง เพื่อประสิทธิภาพในการริบทรัพย์สิน อนุสัญญา ค.ศ. 1988 จึงได้กำหนดวิธีการริบทรัพย์สินไว้โดย เมื่อรัฐภาคีเห็นว่าทรัพย์สินรายได้หรืออุปกรณ์ซึ่งสามารถริบได้แต่ไม่อยู่ในดินแดนของตนรัฐภาคีต้องส่งคำร้องขอให้ริบทรัพย์สินเป็นลายลักษณ์อักษรโดยใช้ภาษาที่รัฐผู้ถูกร้องขอยอมรับ เมื่อรัฐผู้รับคำร้องขอได้รับคำร้องขอให้ริบทรัพย์สิน รัฐผู้รับคำร้องขอต้องดำเนินการตามกฎหมายภายใน หรือข้อตกลงหรือการปฏิบัติระหว่างรัฐ และรัฐภาคีต้องดำเนินการพยายามทำข้อตกลงเพื่อเป็นการเสริมประสิทธิภาพในการดำเนินการระหว่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากอนุสัญญา ค.ศ. 1988 มีลักษณะ

⁶⁰อนุสัญญา ค.ศ. 1988 ข้อ 1 (ฉ) "การริบ" ซึ่งรวมถึงการถูกตัดกรรมสิทธิ์ ถ้าหากมีหมายถึง การทำให้สิ้นกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นอย่างถาวร โฉนดคำสั่งศาล หรือเจ้าพนักงานอื่นผู้มีอำนาจ "Confiscation," which includes forfeiture where applicable, means the permanent deprivation of property by order of a court or other competent authority (Article 1 (f))

เป็นอนุสัญญาเพื่อความร่วมมือจึงต้องกำหนดให้การดำเนินการขึ้นอยู่กับรัฐภาคีที่จะตัดสินใจในการดำเนินการโดยอนุสัญญากำหนดกรอบของการดำเนินการ

สำหรับรายได้หรือทรัพย์สินที่ถูกริบ จะต้องดำเนินการตามกฎหมายของรัฐผู้รับคำร้องหรือตามที่ตกลงกัน เพื่อจัดแบ่งและมอบรายได้ของทรัพย์สินที่รับหรือเงินจากการจำหน่ายรายได้ รวมทั้งทรัพย์สินที่เปลี่ยนจากรายได้ที่อยู่ในบังคับให้รับให้แก่องค์กรระหว่างรัฐบาลที่มีหน้าที่เฉพาะในการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท⁶¹ หากรายได้ที่จะถูกริบปะปนกับทรัพย์สินอื่นที่ได้มาโดยชอบให้รับทรัพย์สินดังกล่าวได้ไม่เกินมูลค่าประเมินของรายได้ที่นำมาปะปนนั้น ทั้งนี้โดยไม่กระทบต่ออำนาจใดๆ ที่เกี่ยวกับการยึดหรืออายัด⁶²

ในการริบทรัพย์สินระหว่างประเทศนี้ รัฐผู้รับคำร้องขออาจพิจารณาที่จะประกันว่าภาระในการพิสูจน์เกี่ยวกับแหล่งที่มาของทรัพย์สินที่ถูกต้องของทรัพย์สินที่อาจจะถูกริบเป็นหน้าที่ของจำเลย เท่าที่สอดคล้องกับหลักกฎหมายภายในของตนและลักษณะกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งกระบวนการอื่นๆ⁶³ และรัฐภาคีจะต้องไม่ปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งกันและกันโดยอ้างว่าเป็นความลับของธนาคาร⁶⁴ (Banking Secrecy Procedure Practice)

แนวคิดในการริบทรัพย์สินตามกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดของไทย

กฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษของไทยมีมาตั้งแต่สมัยโบราณเห็นได้จากการประกาศใช้พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2465 พระราชบัญญัติฝิ่น พ.ศ. 2472 พระราชบัญญัติกัญชา พ.ศ. 2486 พระราชบัญญัติพืชกระท่อม พ.ศ. 2486 ซึ่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไปโดย พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 โดยมีวัตถุประสงค์ที่ประกาศใช้ พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 เนื่องจากเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยยาเสพติดให้โทษซึ่งประเทศไทยเป็นสมาชิก⁶⁵

⁶¹อนุสัญญา ค.ศ. 1988 ข้อ 5 วรรค 5

⁶²อนุสัญญา ค.ศ. 1988 ข้อ 5 วรรค 6

⁶³อนุสัญญา ค.ศ. 1988 ข้อ 5 วรรค 7

⁶⁴อนุสัญญา ค.ศ. 1988 ข้อ 7 วรรค 5

⁶⁵ดูเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 96 ตอนที่ 63 ลงวันที่ 27 เมษายน 2522

ในส่วนของวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทซึ่งได้กระทำกัน ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514 เพื่อรวมมือกับประเทศอื่นๆ ควบคุมการผลิต การขาย การนำเข้า การส่งออก การนำผ่าน หรือการมีไว้ในครอบครองซึ่งวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิต และประสาททั้งในประเทศและระหว่างประเทศ จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวัตถุที่ออก ฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518⁶⁶ และเพื่อให้การปราบปรามยาเสพติดมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 โดยกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดของไทยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการริบทรัพย์สิน ดัง จะได้กล่าวต่อไปนี้

1) การริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518

ทรัพย์สินที่รับตามกฎหมายฉบับนี้ ได้แก่⁶⁷ วัตถุออกฤทธิ์ เครื่องมือและ อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต รวมทั้งภาชนะหรือหีบห่อที่บรรจุเกี่ยวเนื่องกับความผิดในคดี โดยต้องมีการลงโทษจำเลยฐานผลิต ขาย นำเข้าหรือส่งออก ซึ่งวัตถุออกฤทธิ์ประเภท 1 และประเภท 2 ตามพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 มาตรา 89 หรือประเภท 3 และประเภท 4 ตามมาตรา 90 หรือมีการลงโทษจำเลยฐานเป็นผู้ผลิต นำเข้า หรือขาย ซึ่งวัตถุ ออกฤทธิ์ปลอมอันเป็นการฝ่าฝืน มาตรา 36 (2) หรือ (5) ตามมาตรา 99 หรือมีการลงโทษ ผู้ขายหรือนำเข้าวัตถุออกฤทธิ์เสื่อมคุณภาพอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 36 (3) ตามมาตรา 100

⁶⁶ดูเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ 92 ตอนที่ 5 ลงวันที่ 9 มกราคม 2518

⁶⁷พระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 มาตรา 116 บัญญัติว่า "เมื่อมีการลงโทษตามมาตรา 89 มาตรา 90 มาตรา 98 มาตรา 99 มาตรา 100 หรือมาตรา 101 ให้ริบวัตถุออกฤทธิ์ เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต รวมทั้งภาชนะหรือ หีบห่อที่บรรจุเกี่ยวเนื่องกับความผิดในคดีให้แก่กระทรวงสาธารณสุขเพื่อทำลายหรือจัดการตาม ที่เห็นสมควร"

หรือมีการลงโทษผู้ผลิต ขาย หรือนำเข้า ซึ่งวัตถุดิบที่ต้องขึ้นทะเบียนวัตถุดิบ⁶⁸ แต่มิได้ขึ้นทะเบียนไว้ อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 36 (4) ตามมาตรา 101

“วัตถุดิบ” หมายความว่า วัตถุดิบที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทที่เป็นสิ่งธรรมชาติหรือที่ได้จากสิ่งธรรมชาติ หรือวัตถุดิบที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทที่เป็นวัตถุสังเคราะห์ ทั้งนี้ตามที่รัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา⁶⁹

ทรัพย์สินอื่นนอกจากวัตถุดิบที่ได้รับตามกฎหมายฉบับนี้ต้องเป็นเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต ภาชนะ หรือหีบห่อที่บรรจุวัตถุดิบ ส่วนทรัพย์สินอื่นที่ไม่ใช่เครื่องมือ อุปกรณ์ในการผลิต ภาชนะ หรือหีบห่อ เช่น รถที่ใช้ขนวัตถุดิบไปให้แก่ผู้ซื้อ อาจขอรับได้โดยใช้ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33 หรือตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 30 ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

การ “ขาย” วัตถุดิบที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท รวมถึงมี “ไว้เพื่อขาย” แม้ในพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 จะไม่มีข้อความใด บัญญัติถึงโทษฐานมีไว้เพื่อขาย แต่ในมาตรา 4 ได้นิยามคำว่า “ขาย” หมายความว่ารวมถึงมีไว้เพื่อขายด้วย จึงเป็นความผิดฐานขายวัตถุดิบ และ การฟ้องขอให้ลงโทษ ฐานมีวัตถุดิบจำนวนหนึ่งไว้เพื่อขาย และฐานขายวัตถุดิบอีกจำนวนหนึ่ง ไม่ถือว่าเป็นฟ้องที่ขัดแย้งหรือเป็นฟ้องที่ไม่มี

⁶⁸“วัตถุดิบ” หมายความว่า สิ่งปรุงไม่ว่าจะมีรูปลักษณะใด ที่มีวัตถุดิบรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้ รวมทั้งวัตถุดิบที่มีลักษณะเป็นวัตถุสำเร็จรูปทางเภสัชกรรม ซึ่งพร้อมที่จะนำไปใช้แก่คนหรือสัตว์ได้ โปรดดูพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 มาตรา 4

⁶⁹พระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 มาตรา 4 และดู ประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 97 (พ.ศ. 2539) เรื่องระบุชื่อและจัดแบ่งวัตถุดิบ ตามความในพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 113 ตอนพิเศษ 23 ง ลงวันที่ 16 สิงหาคม 2539)

บทบัญญัติของกฎหมายให้ลงโทษคำฟ้องจึงไม่เคลือบคลุม⁷⁰ วัตถุประสงค์จำนวนมากและจำเลย นำสืบว่าไปรับวัตถุประสงค์ของกลางเพื่อนำไปมอบให้ผู้อื่น เป็นการมีไว้ในครอบครองเพื่อขาย และเป็นการขายตามบทนิยามดังกล่าว⁷¹

การริบทรัพย์สืบตามพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 นี้ กล่าวโดยสรุปมีหลักการเช่นเดียวกันกับการริบทรัพย์สืบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 และมาตรา 33 แต่ต่างกันตรงที่การริบทรัพย์สืบตามประมวลกฎหมายอาญา ทรัพย์สืบทับตกเป็นของแผ่นดิน⁷² ส่วนการริบทรัพย์ตามพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิต และประสาท พ.ศ. 2518 มาตรา 116 กำหนดให้ริบทรัพย์สืบทับให้แก่กระทรวงสาธารณสุขเพื่อ ทำลาย หรือจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่เห็นสมควร

2) การริบทรัพย์สืบตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522

การริบทรัพย์สืบตามกฎหมายฉบับนี้ ในมาตรา 102 ได้กำหนดให้ริบยาเสพติด ให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 ประเภท 4 หรือประเภท 5 เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ หรือวัตถุอื่นซึ่งบุคคลได้ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ

⁷⁰คำพิพากษาฎีกาที่ 1585/2526 วินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 ไม่มีข้อความใดบัญญัติถึงโทษฐานมีไว้เพื่อขายแต่ในมาตรา 4 ได้นิยามคำว่า "ขาย" ไว้ว่าหมายรวมถึงความรวมถึงมีไว้เพื่อขาย เมื่อจำเลยมีเมทแอมเฟตามีน (เดิม เป็นวัตถุประสงค์ประเภท 2 แต่ปัจจุบันเป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 1) ของกลางไว้ใน ครอบครองเพื่อขาย จึงเป็นความผิดตามมาตรา 13 และลงโทษตามมาตรา 89 ได้ การฟ้อง ขอให้ลงโทษฐานมีของกลางจำนวนหนึ่งไว้เพื่อขายและฐานขายของกลางอีกจำนวนหนึ่งไม่ถือว่าเป็น คำฟ้องที่ขัดแย้งหรือเป็นฟ้องที่ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายให้ลงโทษ ฟ้องจึงไม่เคลือบคลุม

⁷¹คำพิพากษาฎีกาที่ 1552/2537 (คำพิพากษาฎีกาที่จัดพิมพ์โดย สำนักงาน ส่งเสริมงานตุลาการ) วินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 มาตรา 4 บัญญัตินิยาม คำว่า "ขาย" หมายความว่ารวมถึง จำหน่าย จ่าย แจก แลกเปลี่ยน ส่ง มอบ หรือ มีไว้เพื่อขาย เมื่อข้อเท็จจริงฟังได้ว่า เจ้าพนักงานจับจำเลยได้พร้อมเมทแอมเฟตามีน ของกลางจำนวน 5,989 เม็ด ซึ่งเป็นจำนวนมากเกินกว่าที่จำเลยจะมีไว้เสพเอง ทั้งจำเลยนำสืบ ว่าไปรับยาเม็ดของกลางเพื่อนำไปมอบให้ ต. จึงเป็นการมีไว้ในครอบครองเพื่อขาย และเป็น การขายตามคำนิยามดังกล่าว

⁷²ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 35

“ยาเสพติดให้โทษ” หมายความว่า “สารเคมีหรือวัตถุใดๆ ซึ่งเมื่อเสพเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าจะโดยรับประทาน ดม สูบ ฉีด หรือด้วยประการใดๆ แล้วทำให้เกิดผลต่อร่างกายและจิตใจในลักษณะสำคัญ เช่น ต้องเพิ่มขนาดการเสพเรื่อยๆ มีอาการถอนยาเมื่อขาดยา มีความต้องการเสพทั้งร่างกายและจิตใจอย่างรุนแรงตลอดเวลา และสุขภาพโดยทั่วไปจะทรุดโทรมลง กับให้รวมตลอดถึงพืชหรือส่วนของพืชที่เป็นหรืออาจให้ผลผลิตเป็นยาเสพติดให้โทษ หรืออาจให้ผลผลิตเป็นยาเสพติดให้โทษ และสารเคมีที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดให้โทษดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ตามที่รัฐมนตรีประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่ไม่หมายความรวมถึงยาสามัญประจำบ้านบางตำรับ ตามกฎหมายว่าด้วยยาที่มียาเสพติดให้โทษผสมอยู่”⁷³

ยาเสพติดให้โทษแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท คือ⁷⁴

(1) ประเภท 1 ยาเสพติดให้โทษชนิดร้ายแรง เช่น เฮโรอีน (Heroin) ยาบ้า หรือเมทแอมเฟตามีน (Methamphetamine)⁷⁵

(2) ประเภท 2 ยาเสพติดให้โทษทั่วไป เช่น มอร์ฟีน (Morphine) โคคาอีน (Cocaine) โคเดอีน (Codeine) ผื่นยา (Medicinal Opium)⁷⁶

⁷³พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 4

⁷⁴พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 7

⁷⁵เดิมเป็นวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ประเภท 2 ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 51 (พ.ศ. 2513) เรื่องระบุชื่อและจัดแบ่งประเภทวัตถุที่ออกฤทธิ์ตามความในพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 ต่อมารัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ได้ออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 97 (พ.ศ. 2539) เรื่องระบุชื่อและจัดแบ่งประเภทวัตถุที่ออกฤทธิ์ตามความในพระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พ.ศ. 2518 ข้อ 1 (1) ลงวันที่ 23 กรกฎาคม 2539 ให้ยกเลิกประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 51 (พ.ศ. 2531) ฯลฯ และได้มีประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 135 (พ.ศ. 2539) เรื่องระบุชื่อและประเภทยาเสพติดให้โทษ ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ลงวันที่ 23 กรกฎาคม 2539 ได้กำหนดให้เมทแอมเฟตามีน เป็นยาเสพติดให้โทษประเภท 1 ตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ซึ่งได้ประกาศและมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 16 ตุลาคม 2539 เป็นต้นไป (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 113 ตอนพิเศษ 23 ง ลงวันที่ 16 สิงหาคม 2539)

⁷⁶ฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดให้โทษ ประเภท 2 หมายถึง ฝิ่นดิบ ฝิ่นสุก หรือมูลฝิ่น (ประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2522) ข้อ 2 (100))

(3) ประเภท 3 ยาเสพติดให้โทษที่มีลักษณะเป็นตำรับยา และมียาเสพติดให้โทษในประเภท 2 ผสมอยู่ด้วย ตามหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา

(4) ประเภท 4 สารเคมีที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดให้โทษประเภท 1 หรือประเภท 2 เช่น อาเซติกแอนไฮไดรด์ (Acetic Anhydride) อาเซทิลคลอไรด์ (Acetyl Chloride)

(5) ประเภท 5 ยาเสพติดให้โทษที่มีได้เข้าอยู่ในประเภท 1 ถึงประเภท 4 เช่น กัญชา พืชกระท่อม

ยาเสพติดให้โทษในประเภท 1 ประเภท 2 ประเภท 4 หรือประเภท 5 เป็นทรัพย์สินที่มีไว้เป็นความผิด แม้ศาลพิพากษายกฟ้องเพราะจำเลยมิใช่ผู้ครอบครองยาเสพติดนั้น วิชาเสพติดของกลางได้⁷⁷ อันเป็นหลักเดียวกันกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32

เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ หรือวัตถุอื่นซึ่งบุคคลได้ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ เช่น ถุงพลาสติก กระดาษสำหรับห่อ หรือกรรไกร ที่มีไว้เพื่อใช้กระทำความผิดในการจำหน่ายเฮโรอีน⁷⁸ ยานพาหนะซึ่งบุคคลได้ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เช่น จำเลยซุกซ่อนเฮโรอีนไว้ในลังเครื่องมือในเรือหางยาว ซึ่งจำเลยนั่งทับใช้เป็นที่นั่งขับเรือ ถือว่าเรือเป็นยานพาหนะทำผิดเกี่ยวกับเฮโรอีน⁷⁹ หรือรถยนต์ที่ให้นำเฮโรอีนไปส่งให้แก่ผู้ซื้อ⁸⁰

⁷⁷คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2221/2521 วินิจฉัยว่า เฮโรอีนเป็นของที่มีไว้เป็นความผิด แม้ศาลพิพากษายกฟ้องเพราะจำเลยมิใช่ผู้มีเฮโรอีนนั้น ศาลกิริบเฮโรอีนของกลาง

⁷⁸คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 872/2516

⁷⁹คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 923/2520 วินิจฉัยว่า จับเฮโรอีนในห่อ 1,013.75 กรัม ได้ในลังเครื่องมือในเรือหางยาว ซึ่งจำเลยนั่งทับใช้เป็นที่นั่งขับเรือ ถือว่าใช้เรือเป็นยานพาหนะกระทำความผิดเกี่ยวกับเฮโรอีน ต้องริบเรือตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2465 มาตรา 29 (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2504 มาตรา 12

⁸⁰คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2783/2522 วินิจฉัยว่า รถยนต์ของกลางนำเฮโรอีนไปส่งให้แก่ผู้ซื้อถือได้ว่าเป็นยานพาหนะ ซึ่งบุคคลได้ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับเฮโรอีนอันต้องริบตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2465 มาตรา 29 (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2504 มาตรา 12

การริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 นี้ เป็นไปตามหลักการเช่นเดียวกับการริบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 32 ที่ให้ริบยาเสพติดให้โทษ เพราะเป็นทรัพย์สินที่มีไว้เป็นความผิด และมาตรา 33 ที่ให้ริบทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด โดยมีหลักว่าถ้าเป็นทรัพย์สินที่จำเลยมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด เช่น บัตรประชาชน เข็ม และมิดสำหรับหั่นกัญชา ศาลจะริบได้ต่อเมื่อมีการกระทำความผิดนั้นและโจทก์ต้องฟ้องขอให้ลงโทษในความผิดนั้นด้วย

หากไม่ปรากฏว่ามีความผิดฐานเสพกัญชาเกิดขึ้นและโจทก์มิได้ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยในความผิดฐานเสพกัญชา ก็จะขอให้ศาลริบบัตรประชาชน เข็ม และมิดหั่นกัญชา ไม่ได้⁸¹

3) การริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534

ทรัพย์สินที่ริบตามพระราชบัญญัตินี้จะตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติด⁸² เพื่อใช้ในการต่อต้านและปราบปรามยาเสพติดต่อไป สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะดังนี้

⁸¹คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1707/2531 (ประชุมใหญ่) และที่ 4018/2535 วินิจฉัยว่า “ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33 ศาลมีอำนาจสั่งริบทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด เว้นแต่ทรัพย์สินเหล่านี้เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด คำว่า “มิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด” บ่งชี้ว่าต้องมีความผิดเกิดขึ้นศาลจึงจะมีอำนาจสั่งริบทรัพย์สินได้ นอกจากนี้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 (5) การริบทรัพย์สินเป็นโทษอย่างหนึ่งสำหรับลงแก่ผู้กระทำความผิด จึงเห็นได้ว่าศาลจะสั่งริบทรัพย์สินที่จำเลยมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดได้ก็ต่อเมื่อมีการกระทำความผิดนั้นและโจทก์ต้องฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยในความผิดนั้นด้วย ในคดีนี้ไม่ปรากฏว่ามีความผิดฐานเสพกัญชาเกิดขึ้นและโจทก์มิได้ฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยฐานเสพกัญชา โจทก์จะขอให้ศาลสั่งริบบัตรประชาชน และมิดสำหรับหั่นกัญชาที่จำเลยมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดฐานเสพกัญชาหาได้ไม่ มิฉะนั้นโจทก์ต้องฟ้องจำเลยทั้งสามคนเพื่อขอให้ริบทรัพย์สินเพียงประการเดียวโดยไม่ขอให้ลงโทษจำเลยก็ย่อมกระทำได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33.....”

⁸²พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 31

(1) ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด มาตรา 27⁸³ ทรัพย์สินประเภทนี้คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน⁸⁴ ได้มีคำวินิจฉัยว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดและมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดไว้ ทรัพย์สินดังกล่าวนี้ ได้แก่ เงิน หรือทรัพย์สินที่ได้รับมาเนื่องจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด และให้หมายความรวมถึงเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาโดยการใช้เงินหรือทรัพย์สินดังกล่าว ซื้อมือ หรือกระทำไม่ว่าด้วยประการใดๆ ให้เงินหรือทรัพย์สินนั้นเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิม ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงที่ครั้ง และไม่ว่าเงินหรือทรัพย์สินนั้นจะอยู่ในความครอบครองของบุคคลอื่น โอนไปเป็นของบุคคลอื่น หรือปรากฏตามหลักฐานทางทะเบียนว่าเป็นของบุคคลอื่นก็ตาม⁸⁵

ทั้งนี้ในการตรวจสอบทรัพย์สินคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินจะเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือเจ้าของทรัพย์สินได้แสดงพยานหลักฐานว่า ทรัพย์สินที่ถูกตรวจสอบไม่เกี่ยวข้องกับกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือได้รับโอนมาโดยสุจริตและมีค่าตอบแทน หรือเป็นทรัพย์สินที่ได้มาตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางกุศลสาธารณะ หากไม่สามารถแสดงหลักฐานได้ คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินก็จะมีคำสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินนั้นไว้จนกว่าจะมี

⁸³พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 27 บัญญัติว่า

“เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้อง และทรัพย์สินที่คณะกรรมการมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัดตามมาตรา 22 เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ก็ให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องเพื่อขอให้ศาลสั่งริบทรัพย์สินนั้น โดยจะยื่นคำร้องไปพร้อมกับคำฟ้องหรือในเวลาใดๆ ก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาก็ได้

เมื่อพนักงานอัยการได้ยื่นคำร้องต่อศาลแล้ว ให้เลขาธิการประกาศเพื่อให้ผู้ซึ่งอาจอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มายื่นคำร้องขอเข้ามาในคดีก่อนคดีถึงที่สุด และถ้ามีหลักฐานแสดงว่าผู้ใดอาจอ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สินได้ ก็ให้เลขาธิการมีหนังสือแจ้งให้ผู้นั้นทราบเพื่อใช้สิทธิดังกล่าวด้วย

ในกรณีที่ศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาแล้ว ปรากฏว่าทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเพิ่มขึ้นอีก ก็ให้ยื่นคำร้องเพื่อขอให้ศาลสั่งริบทรัพย์สินในเวลาใดก่อนคดีถึงที่สุดได้และให้นำความในวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม”

⁸⁴รายละเอียดอยู่ในบทที่ 4 หัวข้อ 4.1.4.2 ข้อ 3)

⁸⁵พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 3

คำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี ซึ่งต้องไม่ช้ากว่า 1 ปี นับแต่วันยึดหรืออายัดหรือจนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องในคดีที่มีการฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อศาล⁶⁶

ในการริบทรัพย์สินประเภทนี้ เมื่อพนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อศาลและพิจารณาเห็นว่าทรัพย์สินที่คณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินมีคำสั่งให้ยึดหรืออายัด เป็น ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พนักงานอัยการก็จะยื่นคำร้องเพื่อขอให้ศาลสั่งริบทรัพย์สินนั้นโดยจะยื่นไปพร้อมกับคำฟ้องหรือจะยื่นก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาก็ได้⁶⁷ สำหรับหลักเกณฑ์และขั้นตอนในการริบทรัพย์สินตามมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการฯ นี้ จะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไปในบทที่ 4

(2) การริบทรัพย์สินที่เป็นของกลางในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 30 ทรัพย์สินที่ริบ ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ เครื่องจักรกล หรือทรัพย์สินอื่นใดที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ทรัพย์สินที่ริบตามมาตรานี้จะตกเป็นของกองทุนป้องกันและปราบปรามยาเสพติดเช่นเดียวกันกับมาตรา 27 โดยจะแตกต่างจากการริบตามประมวลกฎหมายอาญา และตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 ที่ให้ตกเป็นของแผ่นดิน ในส่วนหลักเกณฑ์และขั้นตอนในการริบทรัพย์สินตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติมาตรการฯ นี้ จะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไปในบทที่ 4

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การริบทรัพย์สินในสมัยโบราณมีความมุ่งหมายทั้งให้เป็นการลงโทษ ป้องกันการกระทำความผิด แต่เนื่องจากรัฐธรรมนูญรับรองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลไว้ การริบทรัพย์สินจึงกระทำได้เฉพาะเป็นของผู้กระทำความผิดและในกรณีที่เป็นทรัพย์สินที่ใช้กระทำผิดแล้วทรัพย์สินนั้นต้องเป็นทรัพย์สินที่ใช้กระทำผิดโดยตรง

แต่ในปัจจุบันมีความเห็นว่า ในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น ผู้กระทำความผิดนำเงินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติดไปซื้อที่ดิน บ้าน หรือทรัพย์สินอื่น เมื่อถูกจับกุมผู้กระทำความผิดก็จะยอมรับโทษจำคุกไปตามคำพิพากษาของศาล แต่ทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดไม่อาจถูกริบเพราะได้เปลี่ยนสภาพไปหมดแล้ว จึงได้มีการพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวในระดับระหว่างประเทศ

⁶⁶พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 22 วรรคแรก

⁶⁷พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 27 วรรคแรก

ผ่านทางองค์การสหประชาชาติ โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ผลักดันให้ประเทศภาคีสมาชิกองค์การสหประชาชาติซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย เพื่อนำเอามาตรการริบทรัพย์สินมาใช้บังคับในการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1988 (U.N. Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988) ซึ่งต่อมามีผลทำให้ประเทศไทยประกาศใช้ พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 โดยนำเอาหลักการริบทรัพย์สินในอนุสัญญาดังกล่าวมาใช้บังคับกับคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด เพื่อต้องการริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด⁸⁸ ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ เครื่องจักรกล หรือทรัพย์สินอื่นใดที่ใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือใช้เป็นอุปกรณ์ให้ได้รับผลในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด⁸⁹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวความคิดในการริบทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มีที่มา (Source of Law) จากอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการลักลอบค้ายาเสพติดและวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ค.ศ. 1988 โดยมีวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์เพื่อมิให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลประโยชน์จากเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการค้ายาเสพติด และตัดแรงจูงใจมิให้ผู้กระทำความผิดเกิดความกล้าที่จะกระทำความผิดด้วย เพราะทรัพย์สินที่ได้มาไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะเปลี่ยนสภาพไปเช่นใดก็ตามก็จะต้องถูกริบจนหมดสิ้นไปนั่นเอง

⁸⁸พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 3, 27

⁸⁹พระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2534 มาตรา 30